

GHENDTSCHIE TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

43e jaargang nr. 2

maart - april 2014

Inhoud

- Romain John van de Maele:
Emma Kraft, een Deense schrijfster op bezoek in Gent. 78
- Alfons Van Werveke:
Inventaire Archéologique:
De Kruisboog met houten boog van het Sint-Jorisgilde. 88
- Daniël Van Ryssel:
Minder bekende en/of verdwenen locaties in Gent.
Vlaanderenstraat. 90
- Pierre Kluyskens:
Johanna van Constantinopel. 96
- Luc Devriese:
Ghendtsche toestanden:
De stedelijke Braemmolens aan de Brabantdam. 101
- Michel Raskin:
Gent, voortrekker van energie en de weerslag hiervan op het stadsbeeld. 113
- Erik De Keukeleire:
De elektrische Telegraaf.
Getuigenissen uit de periode 1846-1873. 124
- Hugo Collumbien:
Gentse Memoriedagen: 14-15-16-17-18 Januari. Aanvullingen. 140
- Daniël Van Ryssel:
Vergeten Gentse schrijvers: Theodore Schellinck.
(Gent 1797 - Gent 1867) 149
- Danny Mattens:
Gillis Borluut, slachtoffer van vrijbuiters in het
Sint-Amandsbergs Westveld 1590. 152
- Quizmaster:
Oplossing Puzzel 2013. 156
- Bibliografie. 160
- Marie-Jeanne De Smet:
Kleine Weetjes. 161
- Lezers schrijven ons. 163

EMMA KRAFT - EEN DEENSE SCHRIJFSTER OP BEZOEK IN GENT

Vanaf 1880 tot aan haar dood woonde de in Nevele geboren schrijfster Virginie Loveling (1836-1923) in de Marnixstraat nr. 12 te Gent. In dat huis hield ze 'litterair salon'¹. Na de dood van haar vader had ze al een deel van haar jeugd doorgebracht in de Sleepstraat bij dokter Caesar Fredericq, een zoon uit het eerste huwelijk van Virginie's moeder, Marie Comparé². Samen met haar zuster Rosalie (1834-1875) heeft Virginie Loveling bekendheid verworven als dichteres en prozaschrijfster, en het was precies in die context dat ze in januari 1895 werd benaderd door de Deense schrijfster en vertaalster Emma Kraft (1844-1925). De Deense schrijfster vroeg aan Virginie Loveling of ze het verhaal 'Po en Paoletto' van Rosalie in het Deens mocht vertalen³. Kraft beklem-

toonde dat ze de verhalen van beide zusters heel erg waardeerde, en ze kreeg de gevraagde toelating. De vertaling verscheen in het tijdschrift *Spøg og alvor* (*Scherts en ernst*)⁴. Emma Kraft maakte de naam Loveling nog op een andere manier bekend in Denemarken. Ze kwam naar België en verbleef tijdens haar bezoek o.a. in Brugge en Gent. Over haar rondreis en haar ontmoeting met Virginie Loveling en andere Gentenaars berichtte ze in het boek *Brogede Blade* (1905)⁵. In deze bijdrage neem ik haar herinneringen aan Gent en Virginie Loveling onder de loep.

Emma Kraft heeft in haar reisherinneringen niet vermeld wanneer ze België heeft bezocht, maar enkele elementen wijzen erop dat de rondreis wellicht in het voorjaar van 1901 plaats heeft gevonden. Virginie Loveling werd in mei 1900 ridder in de Leopoldsorde, en Emma Kraft herinnerde zich hoe haar Gentse gastvrouw met fierheid het teken van die orde droeg. (BB, p. 190) Dit op het eerste gezicht onbelangrijk detail kan als *terminus post quem* worden beschouwd: Emma Kraft heeft België bezocht na mei 1900. De tijdsspanne waarin het bezoek plaats kon vinden, wordt uiteraard ook begrensd door de publicatie van het boek in 1905.

De schrijfster was een zeer kritische en vergelijkende waarneemster, en ze had vooral aandacht voor de ‘kleine’ dagelijkse dingen. Haar bezoek aan Oostende heeft ze beschreven in weinig flatterende woorden en ook het beeld dat ze van Antwerpen heeft opgehangen is niet mild. Gent, in Emma Krafts ogen een soort Venetië van het noorden, (BB, p. 189) maakt in haar herinneringsproza een betere indruk, al heeft een bezoek aan Oostakker – vanaf 1800 een zelfstandige gemeente en vanaf het laatste kwart van de twintigste eeuw een deelgemeente van Gent – haar verbaasd doen opkijken.

Vanuit haar hotel zag Emma Kraft hoe het er aan toe ging op de bloemenmarkt. Er was heel wat beweging, en de schrijfster was ervan overtuigd dat de Belgen van bloemen hielden. Ze zag dames met hun dienstmeisjes planten kopen voor hun miniatuurtuintje, het ‘troetelkind’ van de Belgen en de Nederlanders. (BB, p. 181) De vreugde om de bloemenpracht werd verstoord door het beeld van de arme honden die de karren met koopwaar vaak langs lange wegen hadden voortgetrokken. Ze waren gemuilkorfd en lagen op natte of door de zon verhitte straatstenen. In de blik van veel honden zag men een smeekbede om water. Andere trekdieren berustten in hun lot en hadden de ogen gesloten. Men moest geen grote dierenvriend zijn om onaangenaam getroffen te worden door dat terugkerend beeld. De schrijfster voegde eraan toe dat een dergelijk beeld in Denemarken niet geduld zou worden, er zou een storm van protest opsteken. De pels van de honden was vaak afgesleten en het

gareel schuurde door de pels heen. Sommige honden hadden open wonden. Trekhonden maakten deel uit van het straatbeeld, en de schrijfster was verwonderd over de melk- en broodkarren die soms door vier honden werden getrokken. (BB, p. 182)

Nergens had Emma Kraft ooit meer markten gezien dan in Gent. De schrijfster somde enkele van de vele markten op en vermeldde opvallende details: de eiermarkt met de vele eierkorven, de botermarkt met de vele korven boter die in neteldoek of sla waren verpakt, de koren- en de ajuinmarkt, waar de vrouwen op de straatstenen uien zaten te *pell*en. Nadat de verkoopsters en kopers verdwenen waren, bleef het bruine afval van de uien nog een hele tijd liggen. Er werden ook opgelegde sjalotten, pickles en stapels laurierbladeren aangeboden. Men kon op de markt ook levend pluimvee kopen. De kippen probeerden tevergeefs uit de korven te ontsnappen, maar wat Emma Kraft echt deed schrikken waren de geslachte konijnen. De *gevilde* konijnen hingen met de bloedende kop naar beneden en op de straatstenen ontstond langzaam een plas bloed. De ogen van de konijnen lagen op een tafel, ‘wellicht als hondenvoer.’ (BB, p. 182)

Op een andere plaats werden verroeste vijzen en spijkers aangeboden, maar ook scharnieren, sloten en sleutels, verroeste ijzeren kisten en verouderde kachels. ‘Een Deense lompenhandelaar zou zich nauwelijks bukken om dat soort dingen op te rapen.’ (BB, p. 183). Tussen de vodden, oude hoeden en schoenen vond men nu en dan een crucifix. Een kenner kon er voor een spotprijs waardevolle voorwerpen meenemen. Emma Kraft beschreef uitvoerig het *huisraad* dat er, al dan niet beschadigd, werd uitgesteld. ‘Men kan alles doorsnuffelen zonder de verkoper te ergeren, zonder hem te doen opkijken van zijn krant of zijn gebedenboek.’ (BB, p. 183)

Stoffen, jurken, minderwaardig kantwerk en boordsel, alle soorten rommel, namaakjuwelen en veren boa’s lagen er op een hoop gegooid. ‘Men kan moeilijk de gedachte van zich afschudden dat er in België nog maar weinig vogels veren hebben, zo groot zijn de stapels veren boa’s die men hier aantreft.’ (BB, p. 83) Jonge en oudere meisjes liepen er als een ‘grande dame’ met een boa rond de hals. De drukte was vermoeiend en Emma Kraft zocht wat rust in de ruïne van de Sint-Bavo abdij. Daar leken de vogels beschermd te zijn en de schrijfster luisterde er vergenoegd naar de vogelzang. De omgevallen zuilen en grafmonumenten tekenden zich in merkwaardige schaduwbeelden af, en de geur van de oude buksbomen was bedwelmend. Een deel van de kruisgang uit de vijftiende eeuw getuigde nog van de massieve schoonheid van de abdij. ‘De stilte doet deugd,’ schreef Emma Kraft, ‘maar de moderne mens kan het niet lang stellen zonder de drukte van het gemeenschapsleven en hij zou het hier waarschijnlijk niet lang uithouden.’ De vertaalster was blij dat haar wach-

tende Belgische vriendin haar aanzette om het bezoek aan de ruïne af te ronden. Het was niet zomaar een vriendin, maar de bekende schrijfster Virginie Loveling. (BB, p. 184)

‘Zowel in België als in Nederland woont elk gezin in zijn eigen huis. Bij elkaar gepakte gezinnen, die zoals in Kopenhagen in woonkazernen met een binnenplaats wonen, kent men hier niet.’⁶ ‘Het huis van Virginie Loveling ziet eruit zoals alle andere woningen in Gent, het is hoog en smal.’ (BB, p. 185) Op de gelijkvloerse verdieping was er een eet- en een woonkamer met zicht op de kleine, sierlijke bloementuin. De slaapkamer en de werkkruimte bevonden zich op de eerste verdieping, de tweede verdieping bestond uit gastenkamers. Het huis straalde properheid uit, en als huldeblijk had de gastvrouw zich gekleed in de kleuren van de Deense vlag. De bezoeker was van oordeel dat de kleuren goed pasten bij het witte haar van de Nevelse nachtegaal.

Als blijk van waardering had Virginie Loveling ‘Vlaamse bouillabaisse’ laten bereiden, een visgerecht waar tot twaalf vissoorten in verwerkt werden⁷. Bij het gerecht werden broodjes met boter geserveerd. ‘In België wordt veel gegeten en gedronken, te veel,’ schreef Kraft. Het beste eten werd bij mensen thuis geserveerd. Hotels en restaurants bleven ten achter bij een etentje thuis.

Virginie Loveling was thuis in de Scandinavische literatuur. Ze las de boeken in hun oorspronkelijke taal, maar met Emma Kraft sprak ze toch vooral Frans of Duits. Nu en dan citeerde de gastvrouw uit het werk van Runeberg⁸, en bij Virginie Loveling ontmoette de nieuwsgierige vertaalster mensen zoals mevrouw Mac Leod-Maertens, de vertaalster van werk van Kropotkin⁹. Haar man, Julius Mac Leod (1857-1919), was een neef van de Lovelings. Hij was professor biologie aan de universiteit van Gent en stamde uit een Schots geslacht.

Het echtpaar Mac Leod-Maertens woonde in een ‘oud kasteeltje’, waar Emma Kraft heerlijke uren doorbracht. In haar enthousiasme schreef ze dat Fanny of Florence Helena Maertens¹⁰, zonder moeite Russisch las en dat ze het werk uit die taal had vertaald. (BB, p. 185) Ze was geïnteresseerd in zoölogie en plantkunde. Ze liet de bezoeker kennis maken met de verzamelingen van haar man, en ze noemde alle (wetenschappelijke) namen en geslachten. De woning van de Mac Leods lag aan de rand van de stad en ze zag eruit als een ‘sprookjeskasteel’ dat uit het water was opgerezen. Er waren bomen waarvan de takken in het water hingen en de zwanen dreven voornaam en melancholisch onder de bruggen in tuin. Vanuit de kleine erkers keek Emma Kraft naar de ondergaande zon en de goudkleurige schaduwen. De Deense vertaalster vergeleek het huis van de Mac Leods met dat van de Nederlandse schrijfster Nellie van Kol. Zoals Nellie van Kol¹¹ was ook de Gentse gastvrouw geïnteresseerd in het lot van de vrouw en het kind. Zoals de Nederlandse schrijfster

nam ook mevrouw Mac Leod afstand van alles dat het leven bedreigde of uitholde.

Op een zondag trok Emma Kraft samen met Virginie Loveling naar het bedevaartsoord in Oostakker, en ze waren niet alleen op stap. Het lijkt erop alsof Emma Kraft een kleine volksverhuizing meemaakte: er waren pelgrims uit alle bevolkingslagen en alle leeftijdsgroepen. Ze maakten gebruik van fietsen, karren, ouderwetse omnibussen en de stoomtram om naar Oostakker te trekken. De kerk was er – alleszins volgens de schrijfster – te klein voor de vrome, knielende bezoekers. Het was bijna onmogelijk om zich een weg te banen tussen al de aanwezigen.

‘Bij het altaar ligt een zieke vrouw. Een wantrouwig en geniepig kijkende pastoor heeft een relikwie op haar voorhoofd gelegd en maakt een buiging om haar iets in het oor te fluisteren. Een weinig daarna komt ze overeind met een stille, triomferende blik in de ogen. Het is duidelijk dat de relikwie geholpen heeft. Ze wil een van de velen zijn die hun krukken hebben weggeworpen en een mirakel hebben beleefd.’ (BB, p. 187-188) Overal in de kerk zag Emma Kraft votiefbeelden hangen, getuigenissen en dankwoorden van pelgrims die van hun handicap verlost waren. Na een gebed spoedden de pelgrims zich naar een aangrenzend bosje, aangetrokken door grotten en kraampjes. In de grotten hingen miniatuurarmen en –benen, oren en ogen, alle geschonken door pelgrims die opnieuw gezond waren. Er werd veel bronwater gedronken, en terwijl de beker van mond tot mond ging, dompelden anderen hun zieke been of arm in het ritselende water. ‘Dat zoiets mogelijk is in de twintigste eeuw,’ schreef Emma Kraft. Onbegrijpelijk op het ogenblik dat zo veel aandacht werd geschonken aan hygiëne en microben. (BB, p. 188)

Daarna trok de vertaalster samen met Virginie Loveling en haar zestienjarig dienstmeisje naar huis, over de ‘vele bruggen van waar de stad met haar vele waterlopen en schilderachtige gebouwen aan Venetië doet denken.’ (BB, p. 189) Dat beeld heeft mij doen denken aan de Gentse novelle *Over water* (1986) van Lieven Tavernier.

‘Mijn gastvrouw neemt me bij de arm,’ schreef Emma Kraft, ‘en ze wijst naar een lange pikdonkere gang met aan het einde ervan wat doezelig licht. “Dat is de trap naar de nachtverblijven van de armen,” zei Virginie Loveling, “hier durft niemand naar binnen te gaan.” Steeds opnieuw toonde ze ons steegjes die naar die hollen leidden. Men kon zich nauwelijks inbeelden dat daar mensen woonden.’ (BB, p. 189) De vertaalster stak een beschuldigende vinger uit naar de huisjesmelkers en vergeleek de donkere nachtverblijven met het toneelstuk *Nachtasiel* (1902) van Maxim Gorki (1868-1936). De vermelding van *Nachtasiel* kan betekenen dat Emma Kraft België na 1902 heeft bezocht,

maar haar reisherinneringen bevatten ook elementen die een bezoek in 1901 aannemelijk maken. Het is ook niet uitgesloten dat ze de verwijzing naar het werk van Gorki op een later tijdstip aan haar oorspronkelijke tekst heeft toegevoegd. Virginie Loveling, met haar 'meevoelend hart', wist hoe hopeloos

het lot van de mensen aan de rand van de maatschappij was. Er woonden ook misdadigers, onkruid dat niet verging, mensen die nooit hadden leren lezen en schrijven. Zij waren de gewillige slachtoffers van de hebzuchtige kroegbazen. Emma Kraft ontmoette ook het echtpaar Logeman-van der Willigen, in wiens huis aan de Godshuizenlaan ze het zuiverste Deens hoorde spreken. Hendrik Logeman (1862-1936) was hoogleraar Scandinavische talen aan de universiteit van Gent, en zijn vrouw, Dina van der Willigen (1864-1925), vertaalde romans en andere werken van Deense auteurs zoals Herman Bang (1857-1912) en Johannes Jørgensen (1866-1956)¹² – die laatste bezocht het echtpaar ook meermaals in Gent. Dina van der Willigen stelde Herman Bang voor in *Onze Eeuw* (1906), en Bang zelf bezocht Gent in 1880. Hij beschreef zijn reisindrukken in ‘Nonnernes by’, een verslag dat werd opgenomen in zijn bundel *Herhjemme og derude*.¹³ In tegenstelling met Herman Bang en Holger Drachmann (1846-1908) bracht Emma Kraft geen bezoek aan een begijnhof, of indien ze er toch heeft rond gewandeld, heeft ze er later geen aandacht meer aan geschonken.

Ook bij ‘de kleinzoon van Hartmann’ werd er Deens gesproken. De manier waarop de schrijfster de naam Hartmann vermeldde, wijst erop dat die naam in het begin van de twintigste eeuw een begrip was in Denemarken, maar wie een eeuw later de reisherinneringen leest, kan het toch niet zonder een encyclopedie stellen. De ‘Gentse’ Hartmann was Johannes Palmer Hartmann, geboren in Kopenhagen in 1870 en overleden te Gent in 1948. Hij was de

zoon van de componist Emil Hartmann (1836-1898) en de kleinzoon van de componist Johan Peter Emilius Hartmann (1805-1900). Johannes Hartmann was een bloemen- en plantenteler die de knepen van het vak had geleerd in o.a. Denemarken, Duitsland en Gent. In Gent werkte hij eerst voor het bedrijf van Petrick en in 1897 ging hij aan de slag als zelfstandige bloementeler. Het bescheiden bedrijf met zes kleine serres groeide na 30 jaar uit tot een exportbedrijf van 100 ha. Hartmann beschikte toen over 100 serres en had 125 medewerkers. De firma exporteerde vooral laurierboompjes, palmbomen, camelia's, azalea's en knolbegonia's. Bij Hartmann liepen regelmatig Deense telers stage om er hun kennis te verbeteren. De teler was Deens consul in Gent en vertegenwoordiger van Dansk Samvirke in de Arteveldestad. Voorts was hij lid van een aantal beroepsverenigingen en een organisatie die de promotie van de culturele betrekkingen tussen Denemarken en België op het oog had¹⁴. In 1983 overleed de tweede vrouw van J.P. Hartmann (de verpleegster Sigyn Kemp, geboren in 1893 in Nykøbing Falster), en in het begin van de 21ste eeuw overleed eveneens in Gent hun zoon: Oluf Palmer Hartmann (1925-2008), die o.a. medestichter van de Gentse vrijmetselaarsafdeling La Fidélité was. Ongeveer honderd jaar vroeger, zat Emma Kraft tijdens haar bezoek aan Gent samen met Johannes Hartmann onder de glycines nabij zijn huis, en ze genoot er niet alleen van een glas wijn, maar ook van het gesprek in het Deens. (BB, p. 189)

Bij het afscheid van de Gentse vrienden werden nietszeggende uitdrukkingen vermeden. Men zweeg, want niemand wist of er ooit nog een ontmoeting zou plaatsvinden. Lang nadat Emma Kraft afscheid had genomen van Virginie Loveling, zag ze nog altijd het witte haar en het ereteken van haar gastvrouw dat nog glinsterde in de duisternis. (BB, p. 190) De volgende dag kwam de vertaalster in Brussel aan.

Romain John van de Maele

Noten:

¹ A. Deprez, *Literaire gids voor Oost-Vlaanderen*, Schoten, Hadewijch, 1987, p. 44.

² M. Basse, *Het aandeel van de vrouw in de Nederlandsche letterkunde, Deel 2*, Gent, Uitgeverij Ad. Hoste, 1921, p. 75.

³ Universiteitsbibliotheek Gent, Hs 3426 D (III), brief van 1 januari 1895.

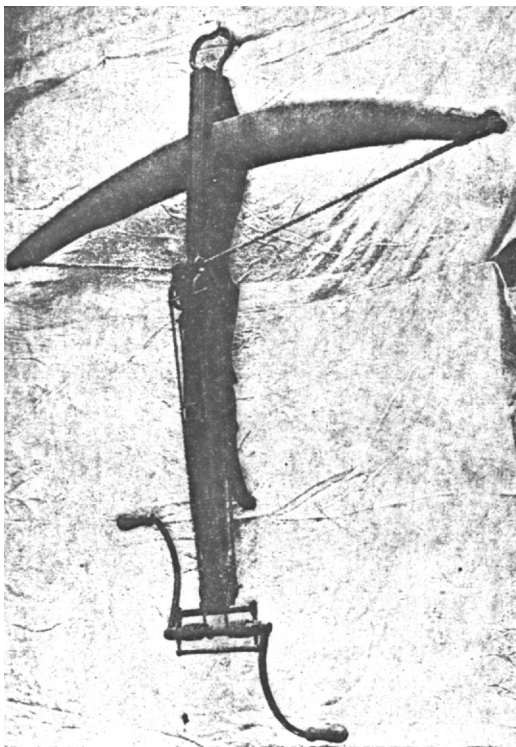
- ⁴ Zie R.J. van de Maele, ‘“Ik geloof dat de manier waarop U schrijft ook de Denen zal beval- len.” Een brief van Emma Kraft aan Virginie Loveling’, in: *Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap XXIX*, Gent, 2013, p. 101-112.
- ⁵ E. Kraft, *Brogede Blade*, København, H. Hagerups Forlag, 1905. Verwijzingen en citaten worden als volgt aangeduid in de tekst: BB met vermelding van de pagina. Voor haar indruk- ken over Brugge en Oostende zie R.J. van de Maele, ‘Brugge en Oostende: reisherinnerin- gen van de Deense schrijfster Emma Kraft (1905)’, in: *Biekorf*, jrg. 113, nr. 3, 2013, p. 329- 337.
- ⁶ De vergelijking was correct, maar het is duidelijk dat Emma Kraft geen beluiken heeft bezocht. In de beluiken of ingangen was het helaas niet veel beter dan in de Deense woon- kazernen.
- ⁷ De schrijfster had het ongetwijfeld over Gentse waterzooi, een gerecht waarvoor vroeger zoetwatervis werd gebruikt.
- ⁸ Johan Ludvig Runeberg (1804-1877), een in het Zweeds schrijvende Finse dichter; auteur van het Finse volkslied.
- ⁹ Pjotr Kropotkin (1862-1936), theoreticus van het anarchisme.
- ¹⁰ In de geschriften van Louis Fredericq werd de vertaalster naar haar stiefvader Fanny Lava genoemd. Ze vertaalde met de instemming van Kropotkin twee van zijn werken uit het Engels: *Wederkerig dienstbetoon. Een factor der evolutie* (1904) en *Idealen en werkelijkheid in de Russische literatuur* (1907).
- ¹¹ Nellie van Kol, of Jacoba Maria Petronella Porreij (1851-1930) was feministe, pedagoge en schrijfster. Ze publiceerde een aantal boeken en was redactrice van de tijdschriften De vrouw en *Ons blaadje*.
- ¹² Van der Willigen vertaalde o.a. Een ondergaand geslacht (1901), *Les quatre diables* (1901) en *Stella* (1903) van Herman Bang en *Mijn levensbeschouwing* (1913), *De weg naar het licht* (1917) en *Jeruzalem* (1925) van Johannes Jørgensen.
- ¹³ H. Bang, ‘Nonnernes by’, in: Idem, *Herhjemme og derude*, Kjøbenhavn, J.H. Schubothes Boghandel, 1881, p. 217-230
- ¹⁴ *Den store danske*. Gyldendals åbne encyklopædi. Zie ook: *Inventaris Onroerend erfgoed. Gent-fusiegemeenten*, <https://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/geheel/22212>; *Gasthof 't Haesveld*, users.telenet.be/haeseveld2/historiek.html; issuu.com/curieusvzw/docs/sint-amandsberg/46. Aan het Henri van Cleemputtenplein nr. 2 kan men nog de statige woning en een fraaie serre uit het verre verleden van de firma Hartmann bewonderen. Voorts zijn er mooie foto's en catalogi bewaard, waaronder de herdenkingscatalogus uit 1922.

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE N° 272

Op 21 September 1902 stelde Alfons Van Werveke in de rubriek "Wapens - Oudheidkundig Museum - XVIe eeuw" in het Nederlands een fiche op over

De Kruisboog met houten boog van het Sint-Jorisgilde

Den 12 Februari 1886 zond de heer Eugène Lippens, handelende uit naam zijner medeleden van het ontbonden Sint-Jorisgilde, dezen kruisboog naar het Museum van Oudheden om voortaan aldaar bewaard te worden.

't Is een voet- en windasboog: een voetboog omdat de voet wordt gestoken in een beugel op het einde van de lade aangebracht om de boog des gemakkelijker te spannen, een windasboog omdat dit spannen geschiedt bij middel van een voorwindas dat bij den kolf bij middel van een ijzeren bus wordt vastgehecht. De boog bestaat uit drie houten latten: die naar de beugel is de langste (1,37 m.); die naar het slot, de kleinste (0,85 m.); de middelste meet 1,23 m. De boog is geheel omwonden met een laag gepekte koorden van 3 mm.

Het slot bestaat uit een groef, dwars in de lade gekapt en bekleed met een latoenen belegsel; daar is een gat door de lade waarin een pin op en neer

kan gestoken worden bij middel van den houten haan (0,27 m.) onder de lade, welke werkt als een hefboom van de tweede soort. Wordt de pin omhoog geduwd dan doet hij de gespannen koord uit de groef springen en het schot afgaan. De boog zonder windas weegt 10,8 Kg. met windas 2,07 kg.

De oudste vermelding van een windasboog in de Rekeningen van de Stad

Gent is te vinden in het jaar 1452-1453 f° 328 en 413; in het Register Voorgeboden 1402-1436 , f° 62 is er sprake van “rolleboghen” op het jaar 1417, maar wij denken niet dat zulks een dergelijk wapen aanduidt. Alhoewel reeds in de Rekeningen van de stad over 1481-1482 f° 367 v° spraak is van stalen bogen bleef men voor de papegaaischieting van het Sint-Jorisgilde langen tijd nadien nog houten bogen gebruiken, zoals blijkt uit de Rekeningen der Stad over 1608-1609, f° 324 (1). De kruisboog van het Sint-Jorisgilde dagtekt stellig van de XVIe eeuw. Een miniatuur van het handschrift Nr. 2611 der “Bibliothèque Nationale” te Parijs geeft een krijgsman te zien met een houten kruisboog op de linker schouder; hij draagt het windas met den zwen- gel vastgehecht aan den gordel; de koorden met de haken hangen naar de grond (2).

- (1) Dezelfde post komt nog in 1618 en later voor, maar door een vermeerdering van toelage werd de tekst veranderd en bleef de vermelding van de soort van boog weg.
- (2) Afgebeeld in Zeller, *Charles VI n° 23 l'Histoire de France, racontée par les contemporains* (Paris, Hachette, 1886, p.53)

MINDER BEKENDE EN/OF VERDWENEN LOCATIES IN GENT

Vlaanderenstraat

In het begin van de 19e eeuw werden de moerassige Muinkmeersen drooggelegd. De bouw van het station aan het Graaf van Vlaanderenplein (1837) bracht dit gebied tot leven. Er ontbrak echter een vlotte verbinding van het station met de oude binnenstad.

In 1841 werden de plannen voor de aanleg van enkele verbindingsstraten goedgekeurd: Zuidstationstraat en Keizer Karelstraat (met Sint-Jacobsparochie); de Marcelisbrug en de Lammerstraat (met Sint-Pietersparochie). Deze straten werden afgezoomd met statige burgerhuizen en hotels.

In de jaren '70 van de 19^e eeuw was het Zuidkwartier, tussen de Nederschelde, de Zuidstationstraat en de Brabantdam een van de ongezondste arbeiderskwartieren van de stad. De belangrijkste werkgever van die arbeiders was de katoenfabriek F. Lousbergs aan de Reep. De wijk werd bewoond door meer dan 3.000 textielarbeiders en telde niet minder dan 20 beluiken met huisjes van rond de 22 m² oppervlakte. Gebrek aan ruimte, lucht en licht. De Brabantdam was met haar 10 meter breedte de enige straat die de wijk van licht en lucht voorzag. Bovendien polueerden de Nederschelde en de Oude Schelde de wijk nog meer.

In 1880 legden architect Edmond de Vigne en ingenieur Edouard Zollikofer hun plannen voor aan het stadsbestuur. Het Zollikofer-De Vigneplan kwam neer op het aanleggen van een grote centrale as, de Vlaanderenstraat, van het Graaf van Vlaanderenplein tot aan de Nederschelde, met in het midden een rond punt, het Hippolyte Lippensplein. Op het einde van de Vlaanderenstraat, waar zij de Nederschelde kruist, het huidige Lieven Bauwensplein, splitst de as zich in twee straten: de Henegouwenstraat en de Limburgstraat. De Nederschelde zou overweld worden tot aan de Brabantdam, het François Laurentplein. In 1883 werd het plan goedgekeurd en konden de werken worden aangevat: er dienden 555 onteigeningen te gebeuren en 4.037 m² straatoppervlak diende door 14.066 m² nieuw oppervlak te worden vervangen. De werken werden toevertrouwd aan de Compagnie Immobilière de Belgique, een dochtermaatschappij van de Société Générale.

De werken vonden plaats van 1883 tot 1889: de straatbedding van de Vlaanderenstraat en de Kuiperskaai werd getrokken; de Nederschelde werd overweld; de Limburgstraat en de Henegouwenstraat werden aangelegd ; het

Gand — Les Rue de Flandre et de Brabant

Vlaanderenstraat

Gand — La Rue de Flandre I.

Vlaanderenstraat

Vlaanderenstraat: hotel Gambrinus

Vlaanderenstraat: de jaren 1930.

standbeeld van Lieven Bauwens werd ingehuldigd. Met één pennetrek veranderde een arbeiderswijk in een luxueuze burgerwijk. Vooral de architectuur langs de Vlaanderenstraat moest met zijn nieuwe en ruime winkelhuizen, hotels, ontspanningslokalen en burgerwoningen, bij het publiek opzien baren. Het was niet langer nodig te pendelen naar Parijs of Brussel om luxueuze goederen te kopen. Ook de horecasector onderging grondige veranderingen: niet langer donkere kroegen, maar hotels en koffiehuisen. De Valentino op de Kuiperskaai als voorbeeld van een ontspanningslokaal. Twintig jaar later zal burgemeester Emile Braun het huidige beeld van het stadscentrum door slopen (o.a. de huizen rondom historische gebouwen zoals het Gravensteen en de Sint-Niklaaskerk), restaureren en bouwen verder bepalen.

Daar tegenover stond de verdwijning van 950 arbeidershuizen en 3.000 werklieden die de Nederscheldewijk moesten verlaten. Een gevolg van de onteigeningswet van 1867 die de ontheemden geen bescherming bood tegen willekeur. Ook de S.A. Immobilière Gantoise heeft daar, behalve beloften, niets tegenover gesteld.

De architectuur in de Vlaanderenstraat is een eclectische architectuur. De gevels zijn 6 à 8 meter breed, de meeste woningen zijn meer dan 12 meter hoog. Sommige van die eclectische gevels hebben een neoklassieke inslag, andere refereren naar neorenaissance of neobarok. In de halfondergrondse kelder bevindt zich doorgaans de keuken. Op het gelijkvloers zijn er meestal twee vertrekken: een winkelruimte, en een extra winkelruimte of magazijn of salon. De bel-étage wordt veelal benadrukt door een doorlopende balustrade die rust op zware consoles. De gevels worden meestal afgesloten met een eenvoudige fries en een zware kroonlijst. Het dak is doorgaans een mansardedak met dakkapellen. De straat heeft geen openbare gebouwen. Slechts één pand van de straat is beschermd.

De architecten die actief waren in de Vlaanderenstraat waren A. Ledoux, Morial en Terzweil, Jules de Raeve, Frédéricq Minne, Jean Haché, Jean De Bosscher, J. Deleu-Laureys, Ferdinand Mommens, Jules Van Crombrugge, Ernest Leclerc, E. Van Hoecke-Peeters, Wijnand Janssens, Pierre Geleyn, Georges De Graeve en Achille Marchand.

In 1898 kreeg de Vlaanderenstraat haar eerste tramlijn.

In 1928 kondigde de NMBS de sluiting aan van het Zuidstation. Rond het station had zich echter een bloeiende uitgaans- en handelsbuurt ontwikkeld en de sluiting zou zware gevolgen hebben voor de wijk. Men dacht aan de bouw van een Zuidpaleis met een feestzaal en een handelsbeurs, maar na talloze uitstellen is het er nooit van gekomen. De Vlaanderenstraat verloor haar aantrekkingskracht en haar grandeur en in de loop der jaren was de degradatie van het Zuidkwartier een feit. In 1970 was de Vlaanderenstraat niet veel meer dan een

afrit van de autostrade. Negentiende-eeuwse architectuur werd niet geapprecieerd. De leegstand en leegloop van de bestaande handelspanden groeide zienderogen.

Een grondige herwaardering van de Vlaanderenstraat, gestimuleerd door de heraanleg van het Woodow Wilsonplein (1995), de aanleg van een parkeergarage en het Mobiliteitsplan (1997) dat van het Zuid een nieuwe toegangspoort tot het centrum wilde maken, begon in 1997 met de heraanleg van de straat: de straat werd autoluw gemaakt, de verlichting werd aangepast, winkels en restaurants kwamen opnieuw tot leven, de leegstand verdween. De Vlaanderenstraat werd opnieuw een belangrijke voetgangersverbinding tussen het Zuid en het historisch centrum.

In de Vlaanderenstraat, nabij het Lieven Bauwensplein, werd Suzanne Lilar (Gent 1901- Brussel 1992), auteur van **Une Enfance gantoise**, 1976, geboren.

Literatuur

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Deel 4 nb. Stad Gent. Noord-Oost, 1979.

F. Adriaenssen, Het Plan Zollikofer-De Vigne, Gent 1860-1914. Een Stedebouwkundig – historisch onderzoek naar de ontwikkeling van de Zuidwijk, 1984.

Het Nieuwsblad, De Vlaanderenstraat, 7 december 2006.

A. Huyghe, De Vlaanderenstraat 1883-2006 ; een bouwhistorisch onderzoek. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Letteren en Wijsbegeerte, Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen, UGent 2007.

Internet, Google.

Daniël Van Ryssel

JOHANNA VAN CONSTANTINOPOL

Dit artikel van Pierre Kluykens dateert van 1958.

Boudewijn IX had op het einde van de XIe eeuw het hoofd kunnen bieden aan de expansiepolitiek van zijn geduchte leenheer, de Franse koning Filips-Augustus en het Verdrag van Péronne in 1200 had voor het Graafschap Vlaanderen vèrdragende en heilzame gevolgen kunnen hebben ware de jonge Boudewijn niet in 1202 naar de vierde kruistocht vertrokken. Hij werd in 1204 te Constantinopel, in de troebele atmosfeer welke deze kruistocht kenmerkte, tot Latijnse keizer gekroond, doch enkele maanden later viel hij in handen van de Bulgaren die hem hoogstwaarschijnlijk uitmoordden of in een kerker lieten sterven.

Voor Vlaanderen is het politiek gezien een catastrofe. Boudewijn laat twee kleine dochters na, de piepjonge Johanna en Margaretha. Tegen die twee kinderen, tegen die verzwakking van het grafelijk gezag in Vlaanderen, staat de machtige Filips Augustus die tijdens de kruistocht heel behendig geen vinger heeft verroerd, maar bij het vernemen van Boudewijns verdwijning, op zijn prooi, Vlaanderen, loert.

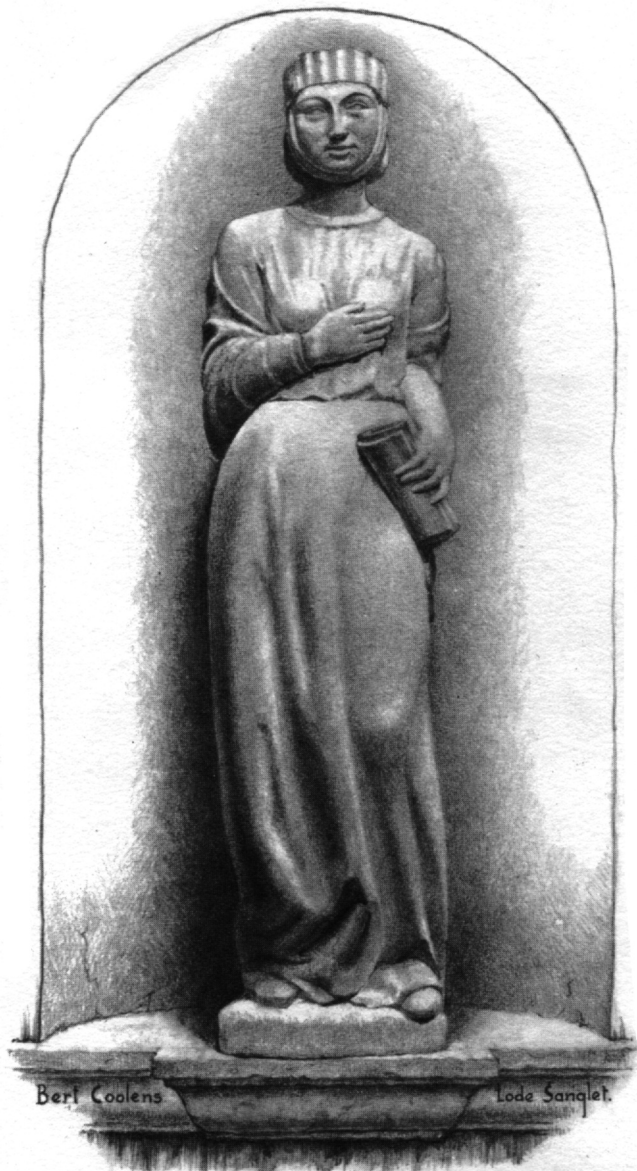
Tussen die beide onevenwichtige machten, staan de steden, Gent vooral. Onze stad heeft van Mathildis voorrechten afgedwongen die geen enkele andere stad in het Westen bezit. Politiek hangt zij nog af van Frankrijk, doch economisch is zij zelfstandig en drijft zij vrij en onafhankelijk handel met Duitsland en vooral met Engeland.

De stad die een kroniekschrijver uit de tijd, het “oppidum opulentissimum cui nomen est Gandavum” noemt, zal nu twee eeuwen lang haar eigen kaart spelen, haar eigen politiek voeren, een gemeentelijke, die zij aan de grafelijke zal substitueren.

In min dan een eeuw zal de stad zich zo sterk uitbreiden, dat hare grenzen niet meer zullen kunnen verruimd worden tot aan de moderne tijden, en hare rijkdom en weelde zullen steeds stijgen.

Johanna, die voor de geschiedenis Gravin Johanna van Constantinopel zou worden, werd einde 1199 of begin 1200 geboren. Toen de droeve mare van het overlijden van haar vader Vlaanderen bereikte was zij amper vijf jaar oud, en te jong, om over Vlaanderen te regeren, werd het bewind aan haar voogd en regent, Filips van Namen, Filips de Edele, toevertrouwd.

Maar Filips' politiek helde naar die van de Franse koning over en in 1208 levert de voogd de twee prinsesjes aan Filips-August uit. De koning heeft dus

GRAVIN JOHANNA

Op 28 april 1966 werd in een nis boven de ingangdeur van de Decrolyschool een beeldje van Johanna van Constantinopel ingehuldigd.

Het werd gemaakt door de Gentse beeldhouwer Bert Coolen en geschonken door "De Vrienden van het Oude Begijnhof"

een kostbare gijzelaar, in zijn macht: de kleine gravin Johanna die hij enkele jaren later, in 1212, te Parijs in het huwelijk doet treden met Ferrand, zoon van koning Sanchos van Portugal. Hij is 25 jaar oud. Johanna 12!

Zij zijn speeltuigen in de handen van Filips-August die onmiddellijk na het huwelijk het masker afrukt, Aire en St. Omaars inneemt en geheel Zuid-Vlaanderen inpalmt. Het Verdrag van Péronne in 1200 door Boudewijn zegevierend afgedwongen, is een dode letter geworden: de Franse koning, leenheer, wil weer geheel Vlaanderen in zijn bezit.

Wat kunnen Johanna en Ferrand er tegen inbrengen

Niets!

Maar de steden, Gent vooral, voeren handel met Engeland en hun politiek is dan ook Engels en anti-Frans. Zij zullen een dam opwerpen tegen de annexatieplannen van Filips-August, zonder zich te bekommeren om de zwakheid van de grafelijke macht, wel integendeel, want van die zwakheid zal de Gentse stede gebruik maken om hare zelfstandigheid en voorrechten nog uit te breiden.

Het eerste gebaar is kenschetsend. Bij de zogezegde Blijde Intrede van het jonge echtpaar in Vlaanderen, valt Johanna ziek en moet te Dowaii blijven terwijl haar echtgenoot alleen de Blijde Intrede vervolgt, maar te Gent vindt hij de stadspoorten gesloten. Het is niet Ferrand naar Johanna, hun “natuurlijke” prinses die de Gentenaars willen ontvangen en hij moet onverrichter zake op zijn stappen terugkeren. Het was een symbolisch gebaar van Gent, want de stad wist dat Ferrand met zijn vrouw doch ook met een leger zou terugkomen en dat zij hem dan de poorten zou moeten openen, wat inderdaad geschiedde.

Maar te Gent zag Ferrand weldra in, dat hij slechts een instrument was in handen van de Franse koning en dat hij een dergelijke rol nooit zou kunnen volhouden noch een dergelijke politiek zou kunnen opdringen. Hij werpt het roer om, keert zijn leenheer de rug en onderhandelt met de Engelsen en Jan zonder Land.

Gent wachtte dit ogenblik af: het verkrijgt automatisch de toelating om de stad te versterken, wat meteen een uitbreiding van het grondgebied met zich brengt.

Alle kaarten liggen nu bloot op tafel: Filips-August wil Vlaanderen volledig in zijn macht, de steden verzetten zich er tegen en willen een “Engelse politiek” doorvoeren die weelde en rijkdom meebrengt, Johanna staat machteloos tussen beiden, en zal slechts een schijn van gezag kunnen bewaren door voortdurend toegevingen te doen.

Aanvankelijk moet de Franse koning het onderspit delven: zijn vloot wordt te Damme door de Engelsen verbrand en hij moet Vlaanderen ontruimen, maar

hij neemt weerwraak te Bouvines, lijft Vlaanderen in, brengt Ferrand gevangelijk mede naar Parijs en indien hij Johanna achterlaat in het graafschap, is het enkel als werktuig van zijn gezag.

Johanna is 14 jaar oud. Van 1214 tot 1227, gedurende de gevangenschap van Ferrand, zal zij alleen, met het greintje macht welke haar gelaten werd, over Vlaanderen regeren, met enerzijds het beeld voor haar ogen, van haar echtgenoot opgesloten in een kerker te Parijs, en anderzijds die zekerheid dat de Vlaamse steden gebukt onder de knoet van de Franse koning, haar slechts zullen bijstaan en helpen in de mate dat zulks hen profijt kan brengen.

De moeilijkheden volgen elkaar ononderbroken op: moeilijkheden met de adel, met de Fransen, met de kwestie van Margaretha en haar verleider Burchard van Avesnes waarover wij het later zullen hebben, met de steden, met de valse Boudewijn.

In die laatste aangelegenheid vooral heeft Gent bewezen dat de sympathie van de stad voor de gravin en de hulp die zij haar af en toe verstrekt had, niet uit het diepste van het hart kwamen, maar een handige speculatie waren waarbij zij hoofdzakelijk haar eigen profijt en voordeel zocht.

Het gebeurde in 1225. Een eremiet die ergens in de streek van Valencijs in de bossen woonde, verliet zijn hut of spelonk en reisde de Vlaamse steden af, bewerende Graaf Boudewijn IX te zijn, de te Constantinopel gekroonde Keizer, ontsnapt tilt de gevangenen zijner vijanden.

Het was niet de eerste maal en het zou ook niet de laatste maal in de geschiedenis zijn dat iemand zich liet doorgaan voor een geheimzinnige of spoorloos verdwenen koning, prins of belangrijk personage, maar zelden heeft een bedrieger een zo snel en zo totaal succes gekend als de valse Boudewijn die zoals later bleek, een zekere Bertrand van Rais was.

Te Valencijs, te Rijsel, Gent, in alle steden en dorpen van Vlaanderen en Henegouwen werd hij triomfantelijk onthaald.

Een dergelijk succes uitleggen enkel door de persoonlijkheid en de behendigheid van de bedrieger, is onzin. De waarheid is dat, op uitzondering na van de arme gravin Johanna, iedereen belang had bij dit bedrog en bijdroeg om het te orkestreren: de adel die er een verzwakking in zocht van het grafelijk gezag, het volk dat door demonstraties en zelfs oproer, de macht van de patriciërs of de poorters aan 't wankelen wou brengen, en last but not least de Franse koning, die wel wist dat Johanna, ten einde raad, bij hem bescherming zou komen zoeken en dat hij op dat ogenblik een einde zou stellen aan het belachelijke avontuur, maar onder zekere voorwaarden die zijn dictatuur in Vlaanderen nog zouden verscherpen.

Zo liep het inderdaad ook af: Johanna moest naar Parijs vluchten en nu het

spelletje lang genoeg had geduurd, werd de bedrieger ontmaskerd en aan de galg, tussen twee honden, opgeknoopt. Maar Lodewijk VIII, de Franse koning, stelde zijn eisen en zij waren draconisch.

In 1227 kwam Ferrand eindelijk vrij, maar hij moest vaststellen dat er gedurende zijn dertienjarige gevangenschap veel was veranderd. Van de grafelijke macht bleef schier niets over. Politiek en staatkundig waren Ferrand en Johanna volledig in de klem van Frankrijk en op gewestelijk en gemeentelijk plan, hadden de steden, langzaam maar zeker een autonomie bereikt waaraan nog weinig te tornen viel.

Johanna had vele toegevingen gedaan en was te zwak om thans de rechten van de steden in te krimpen. Ferrand werd dan ook verplicht te Gent de instelling van de XXXIX goed te keuren, waarbij hij omzeggens elke medezeggenschap of inmenging in het bestuur van de stad verloor.

Ferrand stierf in 1233 en opnieuw woog de zware last op de schouders van de door het noodlot achtervolgde gravin, maar ditmaal zal zij lijdzaam toezien. Zij tracht geenszins op te komen tegen het Frans gezag en de greep van de koning op ons land, maar zocht integendeel goede betrekkingen met hem en meteen met de koning van Engeland te onderhouden.

Haar activiteit is hoofdzakelijk van religieuze en filantropische aard: zij steunt en moedigt de kloostergemeenschappen aan, de monniken, zusters, ze zorgt voor de zieken, gebrekkigen en de armen.

Die weg zou zij verder blijven bewandelen na haar tweede huwelijk, met Thomas van Savoye, en zulks tot aan haar dood in 1244.

Haar politieke taak was te zwaar geweest.

Voor onoverbrugbare moeilijkheden en problemen gesteld wanneer zij nog een kind was, had zij nergens de nodige steun gevonden om een persoonlijke politiek te voeren. Allen hadden van de toestand misbruik gemaakt: de koning van Frankrijk, de steden, de adel. Enkel de armen en de ongelukkigen vonden in haar een verdedigster, een helpster.

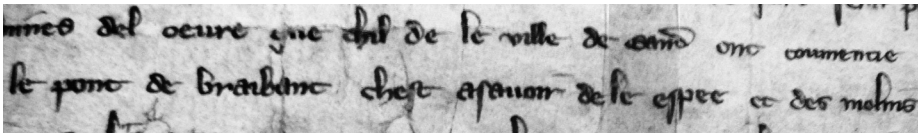
Voor Gent was haar regering een bloeitijdperk, omdat de stad met veel realisme een politiek volgde waarvan zij geen ogenblik afweek, een politiek die wellicht sentimenteel niet heel mooi te noemen is, omdat zij speculeerde op andermans zwakheid en ongeluk, maar die voor gevolg had dat in minder dan een halve eeuw en zulks ondanks de Franse heerschappij, de stad de aanzienlijkste, de rijkste en de schoonste werd van geheel Vlaanderen.

PIERRE KLUYSKENS

***GHENDTSCH*E TOESTANDEN**

DE STEDELIJKE BRAEMMOLENS AAN DE BRABANTDAM

In Gent vormde het Braemgatencomplex met de Braemmolens aan de Brabantdam bij de Braempoort een van de belangrijkste stuwen. De vroegste vermelding als brug dateert van 1199. Van de stuw en de molens ‘de le espee et des molins’ is er voor het eerst sprake in 1298 toen men daaraan was begonnen bouwen (afb. 1)¹.

Afb.1. Fragmenten uit een belangrijke zin in het charter van Robert de Bethune (1298) waarin de Gentenaars in conflict met de Sint-Pietersabdij toelating krijgen om verder te werken aan hun stuw en molens bij de Brabantpoort (Stadsarchief Gent, reeks charters nr. 218): *del oeuvre que chil de le vile de Gand ont commencie le pont de Braibant: chest asavoir de le espee et des molins*²

In dit artikeltje bekijken we de opbouw en uitbating van de stedelijke Braemmolens, voornamelijk in de 14de en de 15de eeuw. Ons verhaal is allesbehalve volledig. Deze molens werden nooit volgens de regels van de molenkunde (een heel aparte en behoorlijk sterk ontwikkelde wetenschap) onderzocht en in de archieven ligt ongetwijfeld nog een schat aan gegevens verborgen. De beschikbare gepubliceerde teksten van Prosper Claeys en Frans De Potter over de Braemmolens zijn oppervlakkig, soms onjuist en ze vermelden zelden bronnen. De beschrijvingen die Guido Deseyn meer recent daaruit destilleerde, waren gedoemd om aan dezelfde onvolkomenheden te lijden².

Waarom ‘stedelijk’?

Bouw en uitbating van watermolens is geen eenvoudige zaak. Er waren niet enkel aanzienlijke materiële middelen en technische knowhow vereist, niet zelden had men ook te maken met grote adellijke heren, in de eerste plaats de

Vlaamse graven, die zich de eigendom toe eigenden van lucht en water (de zogenaamde regalia). De eerste watermolens in onze streken waren daarom collectieve ondernemingen en ze ontstonden niet toevallig op initiatief van de abdijen. Daarover is archiefmateriaal voorhanden vanaf de Karolingische Tijd (achtste en negende eeuw: zie bv. de nog bestaande Perlinckmolen in Elst - Brakel, eigendom van de abdij van Lobbes, 868)³.

Later konden individuele molenaars de bouw en de private uitbating aan van éénwielige watermolens op de vele 'Molenbeken' in heuvelachtige streken. In het zuiden van de provincie Oost-Vlaanderen bijvoorbeeld konden ze de sterke stroming van beken met grote niveauverschillen benutten als waterkrachtbron om de zware molenstenen in beweging te brengen. Al was er nog altijd een aanzienlijke investering nodig voor een stevig molenhuis, een groot molenrad en alles wat er bij hoort. Maar het was doenbaar.

Voor riviermolens, zoals de Braemmolens, onderwerp van dit artikel, was echter een veel zwaardere infrastructuur vereist. Daarvoor waren stevige stuwen nodig en die werden bij voorkeur gebouwd onder stenen bruggen, waarvan de gewelven in Gent 'gaten' genoemd werden. De zware stenen constructies waren nodig om ook in normale tijden te weerstaan aan de enorme waterdruk. Om nog te zwijgen van het geweld van het 'grote water', de toenmalige Gentse benaming voor watersnoden.

De Braemgaten vormden er een complexe stuw op de Schelde met niet minder dan zeven stuwgaten, gebouwd op een grote en machtige rivier. De nog zwaardere constructie van de stadspoort, de Braempoot, hielp samen met de Braembrug mee om de gewenste stevigheid te verwezenlijken, al was dat uiteraard niet de eerste bedoeling van de massieve poorttoren.

Het bouwen van dat alles, samen met de aanleg doorheen het overstromingsgebied Overschelde en de Hooie van een lange dijkweg die de Brabantdam en de Dam te Hooie (Lange Violettestraat) in wezen waren, moet een reusachtige onderneming geweest zijn⁴. Veel te groot om door enkelingen verwezenlijkt te worden, door een familie of zelfs een machtige ambachtsnering zoals die van de schippers, laat staan de molenaars. Vandaar dus dat het bouwwerk, zover we kunnen nagaan, steeds eigendom was van de stad, van de stedelijke gemeenschap. Die gemeenschap moet trouwens al heel krachtig en sterk ontwikkeld geweest zijn vooraleer ze zich aan zoiets kon wagen.

Bouw en functioneren van riviermolens was steeds ondergeschikt aan de waterbeheersing. Het belang van de scheepvaart primeerde. Daarvoor was het dat er met behulp van stuwen constante waterpeilen moesten gecreëerd worden. De stedelijke schepenen die daarop moesten toezien, hadden ook de taak de belangen van de oeverbewoners en van andere gebruikers zoals molenaars te behartigen, soms te beschermen tegen de aspiraties van de schippers. Het

was de stad die de stuwen bekostigde en superviseerde, ook als de dagelijkse werking van de doorvaarbare stuwen uitgeoefend werd door de schippersnering. Dat was dus nog een tweede reden waarom de molens steeds stadsmolens bleven.

Daarnaast speelde misschien nog een bekommernis mee om de bevoorrading van de stedelijke bevolking aan broodmeel ten allen tijde te verzekeren. Al moeten we dat zeker niet overdrijven: we zullen verder zien dat de uitbating geld opbracht voor de stad.

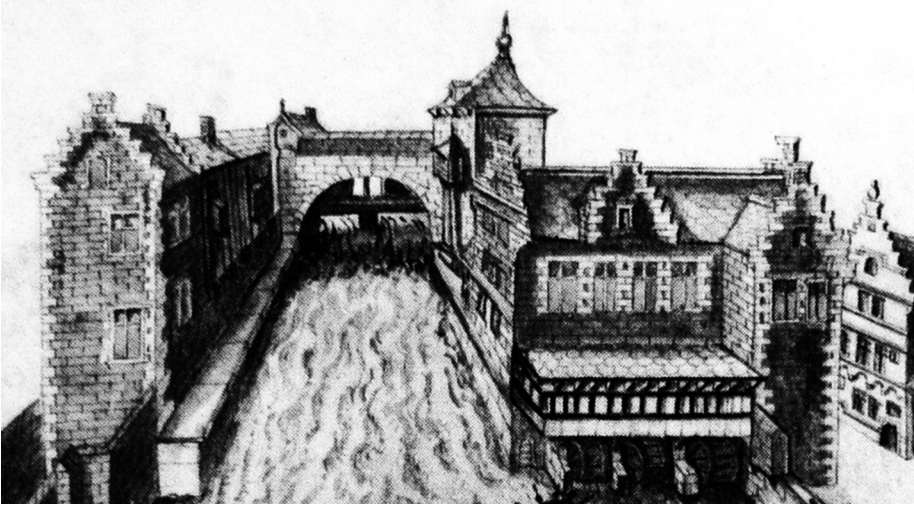
Watermolens met alles wat er bij hoort

Vermoedelijk richtte men aan de Brabantdam meteen al vier molens in. De ‘watermolens’ duiken op in de alleroudste bewaard gebleven gedetailleerde stadsrekeningen (1314 - 1315) en de rekeningen voor het schepenzaar 1338 - 1339 specificeren zeer duidelijk hoeveel er waren: de stadsontvangers moesten vergoeden ‘van dat binnen desen jare gewrocht es ande viere watermolne ter Brabantbrugge’⁵.

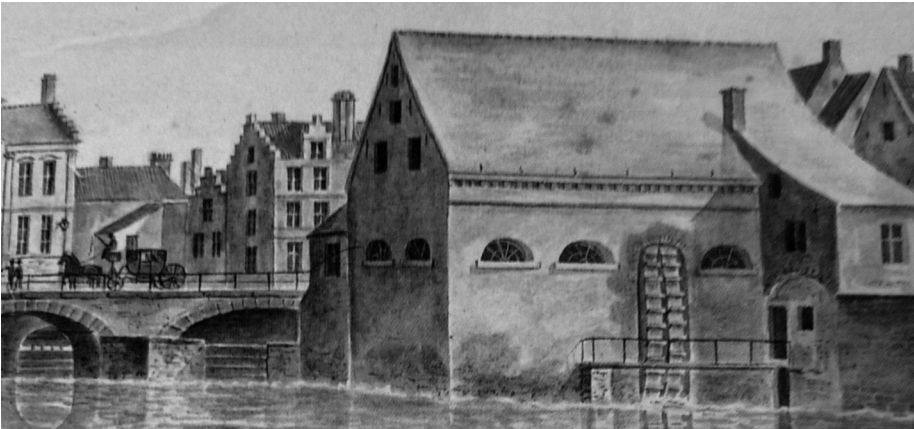
De Braemmolens waren graanmolens, terwijl de andere watermolens elders in de stad als schors-, vol-, mout-, olie- of gerstpel- (gort) molens functioneerden, of proto-industriële constructies waren die in later eeuwen gebruikt werden als papier-, zaag- of slijpmolens⁶. Het korengraan (in onze streken tijdens de middeleeuwen rogge!) werd dus allemaal aan de Braempoort gemalen, voor zover er geen windmolens aan te pas kwamen. De twee types aandrijving vulden elkaar trouwens aan. De Braemmolens konden ook malen ‘in tijden alst nauwe was van winde’⁷, terwijl de windmolens werkten wanneer de watermolens stil lagen vanwege ongunstige waterstanden of omwille van de veelvuldig noodzakelijke herstellingen.

De vrij gedetailleerde (maar daarom niet helemaal juiste!) afb. 2 en 3 bij dit artikel geven een idee van het uitzicht in de 16de eeuw. Typisch is dat de molens en de stuwen beschermd waren tegen zon en regen met een overkapping. Het stenen molengebouw zelf bestond in de 16de eeuw uit twee parallelle delen dwars op de stroomrichting. Ze waren gedekt met ‘tichels’ (daktegels)⁸. Ook de andere stuwen aan de overbrugging naast de massieve Brabantpoort waren overdekt. Wat in de 15de eeuw het ‘windich huus’ (windhuis om stuwdeuren op te winden) genoemd werd, was 52 voet (15,5 m.) lang⁹. In die tijd was het molencomplex voorzien van een kraan die (minstens gedeeltelijk) uit ijzerwerk bestond¹⁰. Het is niet duidelijk waarvoor deze gebruikt werd.

De vier molenraderen dreven molensteenkoppels aan die onafhankelijk van elkaar maalden (‘vier distincte muelens’). Naast deze molens bleven onder de Brabantdam nog andere ‘gaten’ enkel als stuwen functioneren en ze hielpen

Afb. 2. Braemstuw - molencomplex in 1584 (detail uit een aquareel door Lieven van der Schelden in de STAM collectie). Hoewel de voorstelling zeer waarheidsgetrouw lijkt, zijn er slechts drie molengaten met drie molenraderen te zien in het molengebouw, terwijl we o.a. dank zij landmeter Pieter de Buck (1570) weten dat er vier waren met nog een extra 'wintgat' en twee grote stuwopeningen. Deze laatste, in de achtergrond onder de Braembrug lijken wel juist weergegeven. Opmerkelijk is ook de waarschijnlijk behoorlijk accurate weergave van de stadspoort, de Braempoot bestaande uit één enkele massieve vierkante of rechthoekige toren met nauwe onderdoorgang, typisch voor het oudere type stadspoorten.. De schotten tussen de raderen lijken op de afbeelding van vander Schelden uit natuursteen te bestaan. Volgens een interpretatie van het gezicht op Gent in 1534 bestonden die toen nog uit hout (cfr. De Potter, F., Gent ... deel 4, p. 477).

Afb. 4. De omgebouwde watermolen in de Hollandse Tijd met twee smallere en hogere water-raderen (SAG, Atlas Goetghebuer, Album Wynants).

Afb. 3. Detail van het Braemstuwcomplex in de 16^e eeuw uit een voorstelling van de Wijdenaard en omgeving (UGent bibliotheek).
Hier is de weergave van het aantal molengaten correct.

het waterpeil in de Bovenschelde regelen. Volgens de uiterst interessante en meer dan waarschijnlijk accurate beschrijving van de metingen van 1570 door Pieter de Buck in de Oudenaardse en Gentse waterlopen, telde de Braemstuw toen vier 'meulegaten', elk 134 cm breed. Ze werden aangevuld met een vijfde gat, 104 cm breed, 'genaempt 't wintgat' voorzien van een opwindbare schuif en tenslotte nog twee 'vaste' gaten (één van 253 cm. en één van 258 cm) voorzien van balken¹¹. Dat maakt samen een wateroppervlaktbreedte van 11,50 m, verdeeld over zeven 'gaten'¹².

Toen de Braemmolens in de tweede helft van 15de eeuw aan vernieuwing toe waren, was er enkel sprake van de korenmolen (voor rogge) en de moutmolen (voor gemoute gerst), maar uit de details blijkt dat er toen zoals ook in de voorgaande en volgende eeuwen vier molenraderen draaiden. Een flinke som geld werd in 1460-1461 uitgegeven aan timmerwerk aan drie nieuwe 'weeghen' en bijhorende 'stijlen'. Dat waren de schotten (wangen) die de vier molenraderen van elkaar scheidde. Er moest gewerkt worden volgens een 'beweerp' (ontwerpplan)¹³.

Twintig jaar later werd het hart van de molenraderen vernieuwd¹⁴. Dat bestond uit de assen draaiende in 'motalen pannen' (ijzeren schijven). Hoewel er slechts twee assen vermeld werden komen we te weten dat er in werkelijkheid vier waren. Ze draaiden namelijk in vier koppels pannen. Elke 'pan' woog ongeveer 30 kg¹⁵. Zo lezen we: 'van twee metalen pannen daer eene nieuwen asse ter watermuellen inne gheleyt was, 149 pont' (gezamenlijk gewicht 149 x 0, 4376: ca. 65 kg). Met dat 'inleggen' bedoelt men 'lageren': de as ligt en draait in twee verstevigde steunpunten, twee 'lagers', liefst zo goed mogelijk bestand tegen slijtage door wrijving. Wellicht waren de metalen pannen toen een nieuwigheid. Voordien werden enkel 'maerber steenen' vermeld in de rekeningen¹⁶. Dat waren uitgeholde stenen uit Ecausines (in molenaarstermen: marbels) waarin de assen gelagerd waren. Dezelfde technologie werd gebruikt om het opwinden van sluisdeuren (rabotten) vlot te laten verlopen. We mogen aannemen dat bij die grote vernieuwing ook de raderen en de schoepen vervangen werden.

Uit de metingen van de Buck kunnen we afleiden dat de molenraderen en -schoepen aan de Braempoort dus een indrukwekkende gezamenlijke breedte konden hebben van maximaal 1,34 x 4, hetzij 5,35 meter. In werkelijkheid zal het niet veel minder geweest zijn. De stenen pijlers tussen de molengaten waren allicht voldoende breed om plaats te bieden aan de wangen en de lagers. Dat was de toestand in 1570. We mogen aannemen dat die nuttige breedte in de daaraan voorafgaande eeuwen niet wezenlijk anders was.

De rijke watermolengeschiedenis telt verschillende types, die we in een notendop als volgt kunnen omschrijven. Het primitieve horizontaal draaiende

waterrad werd al vroeg vervangen door de verticale raderen van de onderslagmolens. Het water stroomt er onderdoor en stuwt de schoepen in de stroomrichting. Later kwam in streken met voldoende reliëfverschil het bovenslagrad op: het water wordt via een goot tot bovenop het schoepenrad geleid. Deze van de Brabantdam waren onderslagmolens. Dat waren de typische rivierwatermolens¹⁷.

Een molensteen wordt aangevoerd

De 15de - eeuwse rekeningen geven nog meer technische specificaties prijs. Veel typische benamingen worden nog steeds gebruikt. Zo is er sprake van ‘camwielen metten gheloop’, en van een ‘crane’ minstens gedeeltelijk uit ijzer geconstrueerd. We laten de middeleeuwse molentechniek hier echter voor wat hij is. Het onderwerp gaat ons petje te boven en we willen de lezers niet al te sterk op de proef stellen.

We beperken ons tot een enkel item: de vervanging van een molensteen. Gezien molenstenen steeds als koppel opgesteld werden met een ‘ligger’ en een ‘loper’, moeten de Braemmolens er acht in werking gehad hebben. Hoewel de notities voor betalingen in de middeleeuwse stadsrekeningen meestal uiterst beknopt zijn, geven deze voor het schepenjaar 1463-1464 een goed beeld van wat er daar bij te pas kwam¹⁸.

Alle kosten moesten door de stad gedragen worden: ‘mids dat dese stede die gheheel hadde t haren laste’ Als molensteen gebruikte men uitzonderlijk grote stenen van vulkanische oorsprong (basalt) uit het Eifelgebergte of kwartsiet uit de Marnestreek¹⁹. Het zware geval kon niet rechtstreeks vanuit de Nederschelde aan de Braembrug gelost worden. De ‘crane’ aan de Braempoort was klaarblijkelijk niet zwaar genoeg om molenstenen aan te kunnen.

Aannemende dat de steen via de Lieve naar Gent verscheept werd, wat minder waarschijnlijk is, kunnen we ons het volgende scenario voorstellen²⁰. Het schip kon probleemloos zijn lading naar de Leie vervoeren waar de steen aan de Kraanlei gelost werd met de stadskraan die heel zware lasten, zoals grote wijnvaten aankon. Vandaar werd de molensteen doorheen het stadscentrum over de weg gesleept tot aan Braempoort. Er werd betaald ‘van derselve steene te slepene van anden crane (tot) inde vors(eide) watermuelene ter Braembrugge’. Dat werkje werd opgeknapt door Joost vander Waerbeke ‘ende zine ghesellen’. Zij ontvingen een sommetje geld ‘vanden zelve steene te scroodene (schroden: lossen en vervoeren) van onder den vorn(omde) crane toot voor de voorn(omde) muelne’. Tot slot was er Christoffel Ramont aan wie de taak toeviel ‘vanden zelve muelen steene te bereedene’ (klaar te maken en in te passen). Het vervoer over water was blijkbaar begrepen in de

kostprijs van de steen (808 groten Vlaamse munt). De totale kost voor de stad bedroeg omgerekend in de toenmalige rekenmunt 1216 Vlaamse groten). Dat komt zowat overeen met een jaarloon van een werkman in die tijd.

Kosten en baten

In de 14de eeuw verpachtte de stad de molens jaarlijks aan één tot vier personen (waaronder slechts een enkel keer een molenaar). De stadsrekeningen bevatten heel wat details daarover. Zoals toen gebruikelijk, waren deze belastingspachters kapitaalkrachtige lieden die het geld voorschoten aan de stad, en vervolgens de opbrengsten inden om er liefst zoveel mogelijk aan te verdienen.

Dat laatste kon echter in het geval van de watermolens wel eens tegenvallen. Bij zoverre zelfs dat de stad niet zelden tussen kwam in de soms aanzienlijke kosten, niet enkel voor herstellingen, maar ook voor vervoer van graan en meel, voor paarden en karren, enz. De kosten konden de baten zelfs aanzienlijk overstijgen.

Zo ontvingen de stadsontvangers in het schepenjaar 1333-1334 aan molenpachtgeld nauwelijks iets meer dan 1% van de totale inkomsten voor dat jaar²¹. Daar tegenover stond een uitgave enkel en alleen voor de Braemmolens van 26% van de totale som in dat jaar uitgegeven voor de vele bouw- en herstellingen (stadswerken) wegenwerken inbegrepen²². ‘Boven den temmerwerke’ kwamen er diverse onkosten bij, uitbetaald aan (vooral) de vervoerders en de vier molenaars. In dat jaar konden de molens aan de Braempoort pas twee weken voor Pasen in werking gesteld worden²³.

Dat was gelukkig een uitzondering. Dank zijn de gedetailleerde notities in de goed bewaard gebleven 14de-eeuwse stadsrekeningen weten we dat de molens 47 tot 52 weken maalden per jaar. Wel moest men ook in “normale” jaren soms het malen stil leggen, omdat de waterstanden het optrekken van de ‘plancken’ (schothalken) in de stuwen noodzaakten, met andere woorden: omdat ‘het grote water’ (watersnood) of omdat waterbouwwerken maximale waterevacuatie vereisten²⁵.

In de jaren 1350 en 1360 varieerden de geïnde pachtgelden zonder opvallende pieken van ca. 30 tot ca. 58 pond groot Vlaams, terwijl de uitgaven sterk schommelden tussen 0 tot ca. 64 pond²⁶.

Uiteindelijk hield de stad er aan over: in diezelfde periode moest slechts ca. één vijfde van wat de molenpachters aan de stad betaalden, besteed worden aan onkosten. Men zou dus kunnen stellen dat dit een sociaal onrechtvaardig systeem was, omdat de stad haar medeburgers meer dan nodig liet betalen voor het malen van het graan voor het belangrijkste en werkelijk brood (!)

noodzakelijke dagelijkse voedsel. De opbrengsten daarvan vallen echter in het niet vergeleken met die verkregen van de pachters van de poorten en de wijnpachters, de belangrijkste bronnen van inkomsten voor de stad²⁷.

Triest einde ‘van dien smerigen, bouwvalligen watermolen’

Er zouden nog meer vernieuwingen en verbouwingen volgen. Frans De Potter deelt daarover een en ander mede maar dat is totaal onvoldoende om ons een goed idee te vormen van wat er gebeurde. Het gebouw kreeg bij een laatste grondige verbouwing in het begin van de jaren 1800 zijn uitzicht bekend van het album van Wijnants (afb. 4) en van foto's genomen kort voor de definitieve afbraak. Het erg steile dak van het molenhuis wijst er op dat het middeleeuwse gebouw uitwendig slechts oppervlakkig veranderd werd²⁸. Het tweede parallelle gebouw zichtbaar op afb. 3 is verdwenen. De waterraderen, gereduceerd tot twee werden nog gemoderniseerd, maar het einde lag in zicht: de stoommachine was langzaam maar zeker water- en windkracht aan het vervangen.

De stedelijke overheid bleef de voorziening van broodmeel nog enkele decennia als een van haar taken aanzien. Ze liet in 1836 aan de Ferdinand Lousbergskaai bij de gelijknamige brug de stadsstoomgraanmolen bouwen, een massief vroeg-industrieel gebouw, vier verdiepingen hoog. In 1885, nauwelijks enkele jaren na zijn zeven eeuwen oude voorganger, verdween ook de nog geen halve eeuw tellende stedelijke stoommolen²⁹.

Niemand had oog voor de historische betekenis van de Braemmolens. Het oppositiekrantje *De Volksvriend* schreef in 1881: ‘Ons gemeentebestuur wil het noodige niet doen om het center onzer stad van den smerigen, bouwvalligen watermolen in den Brabantdam te verlossen. Het schijnt dat de molen zelf begint in te zien dat daar zijne plaats niet meer is ...’³⁰.

De molen was al lang veroordeeld. Zijn voedster, de Nederschelde alias de

Afb. 5. De Gentse Watermolenstraat anno 2013.

Reep verdween onder het nieuw aangelegde François Laurentplein. Het verschil in waterpeilen dat de molens aandreef bleef bestaan ook nadat de waterbeheersing in Gent totaal veranderde, ook nadat de Heirnissluis de getijden op de Nederschelde buiten Gent-stad hield, ook nadat de Ringvaart ze naar Merelbeke verbande en de Gentse waterlopen omvormde tot wat eigenlijk niets anders is dan een wijd vertakt binnenmeer³¹.

Behoud en restauratie hadden dus gekund, maar daar waren de tijden niet naar. De Braemmolens lieten geen sporen na, behalve de naam Watermolenstraat, een korte verbinding tussen de Jodenstraat en de Brabantdam (afb. 5) ... en heel wat ongebruikt archiefmateriaal samen met enkele afbeeldingen.

Gentse waterzooi geboren aan de Braemmolens?

Bij wijze van uitsmijter hier iets over het ontstaan van de fameuze Gentse waterzooi. We citeren uit *De Oude Belgen in de Keuken*³². ‘Over de Gentse oorsprong doen twee verhalen de ronde. Het eerste verhaal gaat over de Schelde en het verval van de rivier bij Braemgaten, aan de Brabantpoort in Gent (waar watermolens geïnstalleerd waren). Tijdens het malen van het graan kwam er meelstof in het water terecht. Daardoor krioelde het er van de vis en was het een ideale plaats om vis te vangen ter bereiding van waterzooi. Die bereiding werd zo populair in de restaurants in en rond de stad dat de Gentse waterzooi was geboren.

Een tweede verhaal gaat over Keizer Karel die de onwillige Gentenaren strafte door hen in hun stad op te sluiten en te laten verhongeren. De Gentenaren zouden daarop in rivieren en waterlopen in de stad gevestigd hebben op alles wat ze maar vonden. Met dit zootje maakten ze hun waterzooi.

Dit tweede moet je zeker niet geloven. De in Gentse verhalen onvermijdelijke Karel heeft zijn zogenaamde ‘vaderstad’ nooit belegerd. Een dreiging volstond. Het eerste verhaaltje daarin tegen ...?

Luc Devriese
met dank aan Frank Gelaude en Lieven Denewet

NOTEN

¹ Ad pontem Brabant, 1199 (Gysseling, M, *Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*, Antwerpen, 1954, p. 40). De vroegste daar te lokaliseren vermelding van de stuw en de molens in 1298 betrof een conflict met de Sint-Pietersabdij over het recht om de constructie van de stuw en de molens die begonnen was verder te zetten (Gysseling, M.,

1954, p. 76; Stadsarchief Gent Charters nr. 218, tekst bij De Potter, F., *Gent van den oudsten tijd tot heden*, deel 4, p. 477). Of de stuw niet al veel vroeger aangelegd werd valt niet te achterhalen.

- ² Claeys, P., La porte et le pont de Brabant et le moulin à eau. In: *Pages d'Histoire locale Gantoise*, deel 2, p. 8-13; De Potter, F., *Gent...*, deel 4, p. 471-478; Deseyn, G., *Gentse getijdemolens*, Gent, 1988, pp. 40 en bij Deseyn, G., *Bouwen voor de industrie*, Gent, 1989, p. 143-163. Er worden namen opgegeven van de vier molens aan de Braempoot, maar waar er bij de ene publicatie sprake van een Hoeckmolen is die bij een andere Houde (oude?) molen geworden. De juiste en onjuiste gegevens werden nog eens overgenomen in de bijdrage van Guido Deseyn aan *De Gentse Portus aan de Reep*, Gent, 2004, p. 34-35. Het idee dat de watermolens op de Neerschelde en de Gentse watermolens in het algemeen getijdemolens waren, is verkeerd. Dergelijke molens - zoals het prachtexemplaar dat in Rupelmonde bewaard bleef - draaien bij laag tij met het water dat bij hoog tij een hoger gelegen reservoir waterspaarbekken doet vollopen. Watermolens waren er lang voor er in Gent van getijden sprake kon zijn. Wel kon het in de loop der eeuwen alsmat sterker wordend hoog tij vanaf een bepaald moment het functioneren van de molens in de Nederschelde hinderen: het hoogteverschil werd dan te gering.
- ³ Bauters, P., *Van zadelsteen tot zetelkruier. 2000 jaar molens in Vlaanderen*, Gent, deel 1, 1998, p. 78. Dit prachtig uitgegeven werk bestaat uit twee eigenlijke delen (Gent, 1998 en 2000) en een derde met als ondertitel *Geïllustreerd molenwoordenboek* (Gent, 2002) in samenwerking met Gerrit Pouw.
- ⁴ Gelaude, F., Waterbeheer in een middeleeuwse grootstad: stuwen en dammen te Gent (12de – 14de eeuw). In: *Jaarboek voor ecologische geschiedenis*, 2010, Gent, Academia Press Gent, p. 33-52
- ⁵ SAG, reeks 400 nr. 1, f. 26v; ibidem nr. 3, f. 146.
- ⁶ Meer gegevens bij Deseyn, G., 1988 en 1989.
- ⁷ SAG, reeks 400 nr. 3, f. 140 (1333-1334).
- ⁸ Ticheldaken meermaals aangegeven in de stadsrekeningen (vb. SAG reeks 400 nr. 17, f. 119-129 (1450-1451); idem nr. 27, f. 397, 1481-1482).
- ⁹ SAG, reeks 400 nr. 19, f. 136-140v (1458-1459).
- ¹⁰ SAG, Reeks 400 nr. 11, f. 39 (1401-1402). Er werd betaald voor 'yserwerke an de crane in de watermuele'.
- ¹¹ Voor dat 'winden' staan er in de stadsrekeningen talrijke betalingen te boek.
- ¹² SAG, reeks 93 nr. 40, f. 81-152. Transcriptie in SAG, nota's straten nr. 312 (Terplattenkaai).
- ¹³ SAG, reeks 400 nr. 19, f. 411-414 (1460-1461). Er werd 5184 groot betaald.
- ¹⁴ SAG, reeks 400 nr. 27, f. 392-392v. (1481-1482); idem nr. 28, f. 400 (1483-1484).
- ¹⁵ De 'pannen' wogen elk 70 pond in een eerste koppel, 71 en 70 in een tweede en een derde koppel. Het gewicht van de twee pannen in het vierde koppel werd samen opgegeven als 149 pond. Het voor metalen in Gent gebruikelijke pond (Sint-Elooispond) komt overeen met 437,6 g.
- ¹⁶ SAG, reeks 400 nr. 17, f. 119-122 (1450-1451) en f. 421-427 (1453-1454). Ook de windassen van de sluizen (stuwen met hefdeuren, rabotten) waren voorzien van 'maerbers' en van 'pannen'.
- ¹⁷ Denewet, L.: op internetsite van 'Molenecho's' (2013) - Belgisch molenbestand - Verdwenen molens - zoeken op Gent. Van molenspecialist Lieven Denewet (persoonlijke mededeling) vernemen we dat op rivieren zoals de Dender, de Leie en de Schelde onderslagraderen regel waren. Bovenslagraderen konden op zich wel een groter rendement geven, maar ze hadden een groter verval nodig. Daarenboven moest het water via een goot boven het rad geleid worden, hetgeen niet kon bij watermolens die overheen een (brede) waterloop waren gebouwd.

- Op de Schelde had men vrijwel steeds voldoende waterdebiet om de molens te laten draaien.
- ¹⁸ SAG, reeks 400 nr. 20, f. 74-78 (1463-1464).
- ¹⁹ Bauters, P., 1998, p. 169.
- ²⁰ De aankoop bij tussenpersoon uit 'Andwerpen' zou er kunnen op duiden dat het een Eifelsteen was. Daarvoor lag volgende route voor de hand: Moezel, Rijn, Schelde naar Antwerpen en via de Nederschelde naar Gent. Daar moest de steen via het Paddegat doorheen het Nieuwpoortje naar de stroomopwaartse zijde van Rodetorenstuw naar de Leie aan de Kraanlei verscheept worden. Deze reisweg is logischer.
- ²¹ Voor de 14de eeuw zijn de bedragen (afgerond) uitgedrukt in pond payment, de toen in de Gentse stadsrekeningen gebruikelijke rekeneenheid (40 pond payment was in die tijd gelijk aan 1 pond groot). Eén pond groot is gelijk aan 240 groot.
- ²² Inkomsten: slechts 698 pond payment (ongeveer 17 pond groot Vlaams). Daar tegenover stond een uitgave van 2691 pond Vlaams (ca. 67 pond Vlaams). Zie: Vuylsteke, J., *Gentsche stads- en baljuwsrekeningen*. 1280-1336, Gent, 1900, p. 877.
- ²³ Het winterweer was nochtans vrij gematigd in 1333-1334 (Buisman, J., *Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen*, deel 2, p. 110-112).
- ²⁴ Voor de periode 1352-1370 vinden we 12 schepenjaren waarin de notities in de stadsrekeningen toe laten te berekenen hoeveel weken er gemalen werd: 5 jaren met alle 52 weken maalactiviteit, 5 met 48 weken en 1 met 47, resp. 50 weken activiteit (naar gegevens uit Van Werveke, A., *Gentse stads- en baljuwsrekeningen 1351-1364*, Brussel, 1970 (postume uitgave) en Nicholas, D., Prevenier, W., *Gentse stads- en baljuwsrekeningen*. 1365-1376., Brussel, 1999).
- ²⁵ Vuylsteke, J., 1900, p. 877, 910-913 en 925-927. In het schepenjaar 1362-1363 moest de planken in de Braemgaten getrokken, en het malen gestaakt worden 'om ser Boudins brugge wille'. Dat is de Zuivelbrug. Werd de Leie toen afgedamd en moest het Leiewater via de Ketelvaart omgeleid worden naar de Schelde?
- ²⁶ De inkomsten van 14 jaren tussen 1352-1353 en 1369-1370 (enkele jaren ontbreken) varieerden van 1210 tot 2704 pond payment (mediaan: 1220); de uitgaven tussen 0 en 2551 pond payment per jaar (mediaan: 296).
- ²⁷ Als voorbeeld geven we hier het schepenjaar 1353-1354 met een opbrengst van 13936 pond payment aan wijnpacht, 15209 pond aan poortpacht en 1753 pond van de pachters van de watermolens (met slechts 23 pond aan onkosten dat jaar). Ook op de koreninvoer zelf werden belastingen gegeven. De pachters 'van den coorne' brachten 6760 pond binnen in dat jaar.
- ²⁸ Vanaf de tweede helft van de 18de eeuw en zeker in de Franse tijd werden de daken platter.
- ²⁹ Deseyn, G., 1989, p. 162.
- ³⁰ De Volksvriend, 23 mei 1881 (reproductie in DSMG, Begijnhof, Sint-Amansberg, afd. Vliegende Bladen, Straten - Brabantdam).
- ³¹ Bij de geplande openlegging van de Reep wordt het waterpeilverschil (in feite de oude Braemstuw) verlegd van bij haar vroegere plaats naar de Oude Beestenmarkt.
- ³² Declercq, M., *De Oude Belgen in de keuken*, Borgerhoff & Lambrigts, Gent, 2010, p. 114-115.

GENT, VOORTREKKER VAN ENERGIE, EN DE WEERSLAG HIERVAN OP HET STADSBEELD.

Inleiding

Energie is de motor van de economische groei. Gent is vaak voortrekker geweest in het gebruiken van de nieuwe energieën en energietechnologieën. In de loop der tijden rezen dan ook her en der in de stad veelvuldige energie installaties op, met blijvende sporen op het stadsbeeld.

1. Openbare Verlichting

Deze markeerde wel op de meest ingrijpende wijze het uitzicht van de stad. Bij nacht is Gent al ruim een eeuw lang een “ville lumière”. Wij kunnen ons moeilijk inbeelden dat het er voorheen bij valavond pikkedonker werd en men slechts bij het ochtendgloren weerom in de straten iets kon onderscheiden.

In 1571 kwam er enig licht in de zaak. Een oorkonde stelde toen “dat men op alle hoeken van de grootste straten lanteernen zoude hangen “tegen” “stelen, rooven en moorde”.

Eerst waren dit vetkaarsen, in de 18^e eeuw koolzaad, olielampen, begin 19^e eeuw petroleumlampen en later lichtgas, in de 20^e eeuw elektriciteit. Er kwamen steeds meer lichtpunten bij, en deze straalden stuk voor stuk steeds helderder dan voorheen.

In 1826 kwamen de eerste gaslantaarns, en 15 jaar later stonden deze reeds in voor $\frac{3}{4}$ van de 900 lichtpunten. De ene gemeente was al meer vooruitstrevend dan de andere: zo dampden in Gentbrugge nog de petroleumlampen, terwijl Ledeberg reeds volledig met gas verlicht was.

Gasverlichting

Belangrijk voor de gasverlichting was de ontdekking van de gloeikousen of manchons, die gloeiden onder de hitte van de gasvlam en alzo 5x meer licht uitstraalden. In Gent was er een belangrijke gloeikousenfabriek, “Schulze”, aan de Korianderstraat. Deze, ondergebracht in een vroegere textielfabriek, was actief tot in 1973. De gebouwen zijn er omgevormd tot lofts.

Een typisch beeld van het lichtgas was de rondgang van de lantaarnaanstekers die met lange stokken dagelijks ‘s avonds het licht aanstaken om het de vol-

gende morgen weer te doven. Deze lantaarnaanstekers (en dus ook -dovers!) werden tondeliërs genoemd. Zeer recent werd besloten deze naam te geven aan de te ontwikkelen stadswijk op het terrein van de voormalige stadsgasfabriek, bij het Rabot-Blaisantvest.

Gent was toen reeds onbewust ecologisch, want in 1833 besloot zij, uiteraard voor de zuinigheid, de gasverlichting niet aan te steken bij maneschijn.

Elektrisch licht

In de jaren 1870 reeds werd elektrisch licht gebruikt in de constructiewerkhuizen Carels aan het dok Noord (later ACEC en Pauwels). Het waren vlambooglampen: een elektrische boog tussen twee koolspitsen.

Aanvankelijk werd deze verlichting ingevoerd in de fabrieken, om de werktijd te kunnen verlengen. Kort daarop kwamen de podia van de schouwburgen aan de beurt: eerst het “Grand Théâtre” (opera) een 10 tal jaren later gevolgd door het Vlaams theater (ntg). De twee statige clubs Concorde en “Club des Nobles” (hotel Falligan) op de Kouter volgden, het minder statige “Vooruit” ging nog een stap verder door ook de aanpalende woningen te verlichten. Een elektriciteitsnet was onbestaand, dus de elektriciteit moest lokaal opge-

wekt worden, en dat gebeurde met een dynamo aangedreven door een zuigerstoommachine.

We moeten nog een halve eeuw wachten alvorens het elektrisch licht doordringt in de openbare verlichting. Er woedde een verbeterde strijd tussen het gasgloeikousje en de elektrische gloeilamp.

Vlak voor de 2^e wereldoorlog telde men in Gent nog 5000 gaslantaarns voor 3000 elektrische lichtpunten. Na de oorlog schoot nog maar de helft van de gaslantaarns over, en deze moesten definitief het onderspit delven voor elektrische lampen. Paradoxaal drong in de dorpen rond de stad de elektrische verlichting veel vlugger door, omdat er aldaar geen gasnet en dus geen gasverlichting bestond.

De geschiedenis herhaalt zich: uit zorg voor de veiligheid en door middel van steeds helderdere elektrische lampen kwam er overvloedige straatverlichting in gans Gent. Kort na de tweede wereldoorlog waren er nog heel wat buurten geweest “waar het roekeloos was zich ‘s nachts te wagen bij gebrek aan openbare verlichting: Patershol, Prinsenhof enz.”.

Vanaf 1930 begon men aan monumentenverlichting. Enkele decennia later kwam de jaarlijkse kerstverlichting. Dit wordt overtroffen door het jaarlijks lichtfestival. De financiële crisis heeft het echter gehaald van het overduidelijk succes in 2011 en in 2012: jaarlijks wordt twee jaarlijks. Geen lichtfestival in 2013, nu net het jaar van een zeer lange winter, maar uitkijken naar 2014.

En er kwam er nog een bekroning: Gent kreeg het Europese Auroralia award voor energiezuinige openbare verlichting. Het doven van de openbare verlichting bij maneschijn is er echter niet in hernomen.

Zo is Gent, reeds de mooiste stad van België bij dag, nog mooier bij nacht.

2. Gas

Gasfabrieken

Lang voor het aardgas ontdekt en ontgonnen werd, werd stadsgas aangeemaakt, in de eerste plaats voor de verlichting en verder voor andere huishoudelijke toepassingen: de verwarming, de keuken en de badkamer.

Dit aanmaken gebeurde door steenkool te verhitten zonder zuurstof (lucht). De vluchtige bestanddelen, waterstof en methaan, komen dan vrij en worden opgeslagen in grote gashouders. Dit zijn grote cilindrische tanks met een vlotwend dak dat op het gas rust, en dus bij gasvulling stijgt en bij gaslediging daalt. De omliggende bewoners gebruikten deze gashouder om het uur te schatten. Tegen de avond was de gashouder ver leeg, tgv van het verbruik overdag, en 's morgens weerom goed gevuld. Het peil van het vlottend dak van de gashouder was een maat voor het gasvolume, maar dus ook voor de tijd. Een reden te meer om zulke gashouder gasmeter te noemen. De gashouders waren de meest opvallende stukken van een gasfabriek, naast kolenopslagplaats, stookgebouw, zuiveringsinstallatie en burelen.

Gent was koploper in Vlaanderen, en bouwde in 1824 de allereerste gasfabriek, onder leiding van de bekende architect Louis Roelandt, en wel op de Waalse krook. Later werden nog gasfabrieken gebouwd aan het Dok (Handelsdok), en aan de Verbindingsvaart. In 1880 werden zij allen vervangen door een grote gasfabriek die haar naam gaf aan de Gasmeterlaan.

Cokesgas

Een variatie van het stadsgas was het cokesgas: hier werd de steenkool op een nog hogere temperatuur verhit om cokes aan te maken voor de industrie:

het vrijkomend “cokesgas” was het nevenproduct, perfect bruikbaar als stadsgas. Zo stond er een cokes fabriek in de Farmanstraat (Sifferdok) waarheen de installaties van de Gasmeterlaan werden overgebracht. Het gas, dat in de Farmanstraat geproduceerd werd, werd door een grote buisleiding naar de Gasmeterlaan gevoerd, dat als distributiecentrum bleef dienst doen.

Aardgas

Bij het opkomen van het aardgas in de 60er jaren werden het stadsgas en dus de gasfabriek obsolete en buiten werking gesteld. Aardgas wordt ontgonnen ver buiten Gent, de leidingen zijn ondergronds, hier en daar kruipen ze boven de grond bij een ontspanningsstation, een laag bij de grond gehouden matrix van gele leidingen en kranen, voor de veiligheid midden een groot zorgvuldig afgesloten terrein.

Het terrein van de Gasmeterlaan werd volledig vrijgemaakt, maar ter herinnering aan de oude techniek werd één gashouder behouden. Met zijn 32m diameter en zijn 12m. hoogte is het een indrukwekkend monument.

3. Elektriciteit

Zelfopwekking in de fabrieken

De elektriciteit vond haar eerste toepassing als bron van drijfkracht in de fabrieken. De eerste fabrieken hadden nog een mechanische bedeling van de drijfkracht. Eén of meerdere zuigerstoommachines dreven elk een lange as aan die hoog over de ganse lengte van de fabriekshall liep en waarop de diverse machines (weef-, spin-, zaag-, draaibank enz. enz.) noodgedwongen rigide in één rechte rij opgesteld, individueel met een riemoverbrenging aangesloten waren. Deze stoommachines werden gevoed door een stoomketel. Vandaar dat er boven elk fabrieksterrein een hoge schoorsteen prijkte.

Bij de doorbraak van de elektriciteit werd de mechanische bedeling van de drijfkracht vervangen door een elektrische. Ditmaal ging de stoommachine een dynamo of alternator aandrijven, waarvan de stroom via soepele elektri-

sche kabels bedeed werd over de vrij opgestelde machines, aangedreven door hun eigen elektrische motor. Het buitenzicht van de fabriek veranderde echter niet. Steeds een hoge schouw, enkele ketels, lange fabrieksruimten, een hoop kolen...

Centrale opwekking van de stad: Bomastraat en Ham

Gent wenste echter ook aan haar burgers elektriciteit te geven: de openbare verlichting, het vervoer, de woningen. Alzo gaf zij aan een privaat bedrijf AEG een tijdelijke concessie om een centrale te bouwen en een elektrisch net te ontwikkelen om deze na enkele jaren over te nemen. In 1904 werd een centrale gebouwd in de Bomastraat, die bestond uit 3 “electrogeen” groepen, d.i. een elektrische generator aangedreven door een motor, in casu een zuigerstoommachine, en werd een summier net van elektrische kabels aangelegd. Dit net werd voortdurend uitgebreid en er moesten bijkomende “electrogeen” groepen geplaatst worden, om het toenemend aantal verbruikers te voeden:

- de trams schakelden volledig over op elektrische aandrijving.
- vele fabrieken lieten hun zelfopwekking varen om op het net aan te schakelen.
- de openbare verlichting breidde steeds maar uit, ondanks een achterhoede gevecht van de gassector.
- elektriciteit drong in de woningen binnen.

Om dit verbruik verder te kunnen opvangen, was een grotere nieuwe centrale nodig. Deze kwam er op de Ham. Zij werd reeds uitgerust met het nieuwe type “elektrogeen” groepen, namelijk turbo alternatoren. Een tiental stoomketels waren aangesloten op hoge schouwen. Rond 1950 waren er dat nog 4. Over de jaren heen werden nieuwe installaties gebouwd om het toenemend verbruik op te vangen of om oudere machines te vervangen door eigentijdse. Zo werden in de zestiger jaren, in nauwe samenwerking met buurbedrijf ACEC 3 unieke reuze dieselmotoren gebouwd. Begin de jaren 90 werd, primeur in België, een LM 6000 aeroderivative gasturbine (d.i. afgeleid van een

vliegtuigmotor) geplaatst, type dat in ons land veel navolging kreeg en op wereldvlak nog steeds marktleider is. En 10 jaar later kwamen er twee Rolls Royce Trent gasturbines, die als 3 assige gasturbines toen ‘s werelds meest performante, d.i. met het hoogste rendement, gasturbines waren. Deze gasturbines doen nog volop dienst.

Op de Ham steekt nu nog enkel één hoge schouw uit boven een kaal terrein, waar kolenopslagplaats

en stookolietanks verdwenen zijn om plaats te maken voor een aardgasontspanningsstation.

Elektriciteitsdistributie

In het prille begin werd de laagspanningselektriciteit verdeeld via draden die gespannen werden tussen houten palen, maar in stad werd vrij vlug overgegaan tot de veiligere en het stadsbeeld niet storende ondergrondse kabels. De densiteit van de afnemers was immers groot, dus de afstanden kort, wat toeliet voor deze dure oplossing te kiezen. Gelukkig maar, want koperdiefstal was toen al erg in trek. Boven de grond zijn er echter verdeelposten nodig en 5 hebben een dergelijke architecturale waarde dat zij nu behoren tot het cultuurpatrimonium van de stad (Bomastraat 33, Kattenberg 11J.V. Stopenbergstr 5, Kwakkelstr 41, Meulesteedse stw 186).

De verbindingen met andere productiecentra en tenslotte met het ganse Europese net moet echter met hoogspanning gebeuren, vandaar dat rond de stad, de haven in het bijzonder, heel wat hoogspanningslijnen met hun Eiffeltorenvormige pylonen het weidse landschap doorkruisen.

Langs het kanaal Gent Terneuzen

Terwijl het stadsbestuur aan de elektrificatie van de stadskern begon, rijpte bij baron Floris Van Loo het idee van ook de Gentse randgemeenten en de in aanleg zijnde industriële zone langs het kanaal Gent-Terneuzen van elektriciteit te voorzien. Hiervoor werd een bedrijf opgericht: “Centrales Electriques des Flandres” dat kort na de bouw van de centrale van de Bomastraat een grote centrale in Langerbrugge liet oprichten. Deze centrale werd meteen uitgerust met turbo alternatoren, weerom een Belgische primeur. Zij werd ettelijke malen uitgebreid, en haalde wereldfaam in 1931 met de Bensonketel, een zeer hogedrukketel met eenmansbediening. Opmerkelijk is dat er zeer veel aandacht ging naar mens en omgeving: het gebouwencomplex heeft een gedurfde en harmonische structuur, iets verderop werd een tuinwijk voor leidinggevend personeel gebouwd, en verder een kantine, een casino, zelfs een wielervedbaan. De meeste gebouwen staan er nog en zijn “geklasseerd”. De wielervedbaan,

in de jaren 70 nog gebruikt voor het Belgisch kampioenschap, werd echter afgebroken. Dit alles was het werk van een zeer ver denkende directeur Herry, die ook nog erg intensieve elektriciteitsverbruikende fabrieken aantrok om zijn elektriciteit te verkopen. Zo bestaat Sadaci nog steeds.

De oude machinezaal werd omgevormd tot een mooi museum van industrieel erfgoed: Energieia. Helaas werd het voor enkele jaren gesloten. Nu is er in de centrale geen activiteit meer, op een op afstand bediende machine na. Een immense bakstenen schouw prijkt ook hier als een aandenken aan een groots verleden.

Om de industrie op de rechter oever van het kanaal op te vangen, meer bepaald Sidmar, kwam op deze oever in 1964 een nieuwe centrale bij: Rodenhuize. Haar koeltoren, met de typische hyperboloïde vorm, domineert het landschap ten Noorden van Gent.

Voor 10 jaar bouwde ook SPE, nu EDF Luminus en reeds eigenaar van de stadscentrale Ham, langs het kanaal, meer bepaald tussen Langerbrugge en de Ringvaart een nieuwsoortige STEG (stoom en gas turbo groep) centrale. Er is geen hoge schouw meer en geen koeltoren, de zo karakteristieke elementen van een klassieke centrale. Om het plaatje af te maken. De jongste centrale in de buurt is “Knippegroen” die Electrabel op Sidmarterrein bouwde voor het verbruik aldaar. Zo komt men terug tot het beginpunt: zelfopwekking in de fabriek.

Fabrieksschoorstenen

Deze waren een icoon van de industriële revolutie. Vele prospectussen van bedrijven toonden dan ook vol trots hun fabriekscomplexen met vele rokende

schoorstenen. De elektrische centrales in het bijzonder karakteriseerden zich door zeer hoge schoorstenen omwille van de steenkoolverbranding, daar de rookgassen in het verleden slechts zeer rudimentair gereinigd werden. De tijden zijn veranderd: vandaag de dag kost de zuiveringsinstallatie van de rookgassen meer dan de ganse ketelininstallatie.

Vanwege de temperatuur en het agressieve milieu dat door de rookgassen werd veroorzaakt moest zo'n schoorsteen aan hoge eisen voldoen. De buitenkant bestond uit baksteen, de binnenbekleding uit vuurvast materiaal dat zorgvuldig gemetseld moest worden. Schoorsteen metselen was dan ook een zeer gespecialiseerd vak. Een bekende firma was Mangé.

4. Groene energieën

Ook op dit gebied staat Gent haar mannetje. Twee eeuwen geleden verbood zij reeds het onnodig verbruik van lichtgas bij maneschijn. En vandaag speelt zij gretig in op alle vormen van alternatieve energieën.

Warmtenet

Dit is distributie van warmte onder vorm van stoom of warm water in de woningen. Hiervoor wordt bij voorkeur de restwarmte van elektriciteitsproductie gerecupereerd, en dan heet dit proces warmtekrachtkoppeling. Deze warmte is dan zo goed als gratis, en dit systeem is dus zowel ecologisch als economisch erg waardevol. Er waren in België 3 steden waar grote warmtenetten ontwikkeld werden: Verviers, Aalst en Gent. De eerste twee hebben afgehaakt. Enkel Gent is er verder in blijven geloven en breidt nog uit. De centrale Ham voedt sedert 1958 via twee (aanvoer-terugvoer) 8 km lange warmte kokers op een Noord-Zuid as o.a. de universitaire ziekenhuizen, de appartementsgebouwen aan de groene Briel, en recent het nieuwe justitiepaleis. Deze vorm van energievoorziening: een warmte kracht koppeling (wkk) die een warmtenet voedt, is veelbelovend als "groene" energievoorziening, en krijgt meer en meer aandacht. Gent heeft dus de juiste keuze gemaakt door haar installaties niet af te bouwen. Voor enkele jaren werd de afvalverbrandingsinstallatie van Ivago ID genomen, vlak naast het UZ. Het UZ betreft nu haar warmte hoofdzakelijk van deze nieuwe bron. Een warmtenet is ondergronds en dus verborgen. Echter niet als er een sneeuwtapijt ligt want dan wordt het tracé verraden.

Bio energie

Door het gebruiken van biobrandstoffen, dit zijn brandstoffen die betrokken worden uit planten en organisch afval, sluit men de CO² cyclus en worden er geen bijkomende broeikasgassen in de atmosfeer geloosd. Professor Wim Soetaert is de drijvende kracht achter het project Ghent bio energy valley. Hiermee staat de haven van Gent aan de Europese top van de bio energie gebaseerde economie, door het samenwerken van verschillende industrieën langs de kanaalzone, die op een geïntegreerde manier samen bio brandstoffen maken. De voornaamste zijn: Alco bio fuel, Bioro, Oleon, Electrabel, en verder EDF Luminus en Stora Enzo (Papierfabriek).

Vele liggen geconcentreerd langs het Rodenhuize dok.

Windmolens

De winderige kanaalzone wordt langzaam aan volgebouwd met windmolens. Dit is een erg zinvolle groene energie.

Zonne energie

Op het eerste zicht blijft het centrum van Gent vrij goed gespaard van de lelijke foto voltaïsche panelen op de daken van privé woningen. In nauwe straten is er te weinig zonlicht. Het stadsbeeld werd hierdoor niet beschadigd, in tegenstelling met de randgemeenten, waar men door overdreven subsidie naar de burgers met foto voltaïsche panelen gesmeten heeft.

5. Organisatie

Tenslotte is Gent de enige grote stad in België waar de stad alle energie diensten in eigen handen nam en vooral lang wist te houden. De elektriciteitsproductie en -distributie, de gasproductie en -distributie en bijkomend nog het stadswater: de zuivering, de opslag en de bedeling werden begin 20e eeuw in één grote stedelijke maatschappij samengebracht: de EGW. Later kwam hier nog TV distributie bij. Slechts in het begin van de jaren 90 werden deze diensten overgenomen door verschillende maatschappijen: de elektrische centrale door de “publieke” producent SPE, gas, elektriciteit en TV distributie door EBES-Imewo., water door TMVW. Ondertussen is de vrijmaking van de Europese energiemarkt erover gerold. De centrale is nu eigendom van EDF Luminus, de distributie van zowel gas als elektriciteit is toevertrouwd aan Ean-

dis, en Telenet verzorgt de TV distributie.

Eén imposant “monument” herinnert echter aan het roemrijke verleden van EGW. Het grootse EGW gebouw aan het Zuid, nu dienstig als stadsbibliotheek werd in 1954 ontworpen door architect Geo Bontinck, die er een persoonlijke interpretatie in bracht van international modernisme en naoorlogs functionalisme. Dit gebouw domineerde jarenlang alleenstaand het Woodrow Wilsonplein. Het ernaast opgericht administratief centrum heeft dan ook de stijl van het EGWgebouw gerespecteerd.

Gent heeft niet alleen een roemrijk energie verleden, maar ook een voorbeeldige eigentijdse energie voorziening

Michel Raskin

Enkele bronnen

Ghentse Tijdingen, sept-okt 2010

De Zuid & St Anna-parochie, Max Pinckers e.a.

Le service d'électricité de la ville de Gand, UEEB juni '51 Maurice Van Loo

Het nieuwe licht uit Langerbrugge 1900-1940, Noël Kerckhaert

Van gaslamp tot gloeilamp, Antoon Devogelaere

Leven onder de gaslantaarn, René De Herdt e.a.

75 jaar centrale Langerbrugge, André De Cuyper

Centrale de Langerbrugge, Mémoires A. Reyffranck

DE ELEKTRISCHE TELEGRAAF GETUIGENISSEN UIT DE PERIODE 1846-1873

VOOR U VERZAMELD UIT 31600 EDITIES VAN DE GAZETTE VAN GENT

31 januari 1846

De regelmatige stoomvaartdienst van Oostende naar Dover zal de volgende maand beginnen. De stoomboot waarmee men in Engeland een gunstige proef genomen heeft, zal kortelings naar Oostende overkomen.

5 februari 1846

De heer Claeys, een officier van 's lands marine, is naar Londen vertrokken om daar bevel te nemen over één der stoomboten welke ons gouvernement in Engeland heeft doen bouwen voor de versnelde postdienst tussen Oostende en Dover.

27 februari 1846

Op 2 maart zal een groot feest gegeven worden ter gelegenheid van de inhuldiging van de dienst der mailposten tussen Oostende en Dover. Er zal een groot banket plaats hebben voor de uitgenodigden, die zich de volgende dag om half zeven 's morgens naar Dover zullen begeven..

17 april 1846

Op 14 april deed één der stoomboten van de maatschappij de reis naar Oostende. Dit is het begin van een dagelijkse dienst tussen de beide havens. Hieruit zal een grote verbetering ontstaan in de gemeenschap tussen België en Engeland. Er bestaan op dit ogenblik voor alle havens in het zuidoosten samen 15 stoomboten welke de reis tussen Oostende en Engeland doen. Volgens het Engelse dagblad The Standard zou men voornemens zijn een elektrische telegraaf tussen Frankrijk en Engeland aan te leggen.

8 mei 1846

Het materieel voor de elektrische telegraaf die tussen Antwerpen en Brussel moet aangelegd worden, is met het stoomschip Glen-Albyn uit Hull aangekomen. Engelse ingenieurs zijn die thans aan het leggen.

24 mei 1846

De Franse minister heeft maatregelen genomen om een dienst van elektrische telegrafien te doen aanleggen langs de spoorweg van Parijs naar België.

11 september 1846

Op 9 september werd de eerste elektrische telegraafdienst in werking gesteld langs de spoorbaan tussen Brussel en Antwerpen. Engelse ingenieurs gaven een bijzondere opleiding aan de uitgekozen bedienden van de spoorweg van de staat en de Belgische en internationale brievenpost. Van heden af kan het publiek in bijzondere kantoren van de noordstatie in Brussel en de middenstatie te Antwerpen, gebruik maken van deze nieuwe en snelle seindienst. Het tarief van verzending wordt per letterteken aangerekend.

15 januari 1847

Het plan om tussen Parijs en België door middel van een elektrische telegraaf de spoedigste gemeenschap in te stellen, wordt met de meeste aandacht bestudeerd. Allerwaarschijnlijkst zal de telegrafische weg worden aangelegd in de open lucht, op staken langs de noorderspoorbaan. Het punt van vertrek zal altijd de telegrafische toren zijn op het gebouw van het ministerie van binnenlandse zaken te Parijs.

9 november 1847

Tijdens de eerste sessie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers had Z.M. de koning het in zijn redevoering ook over de werking van de Belgische spoorwegen.

“Het vervoer der koopwaren en de ontvangsten van de spoorweg blijven in een welvarende evenredigheid vermeerderen en middelen worden aangewend om ze nog te laten toenemen. Kredieten zullen gevraagd worden tot voltooiing der statiën, dubbele banen, de vervollediging van het materieel van transporten en om de rekening der onkosten van de eerste aanlegging bepaald af te

sluiten.”

De redevoering van de koning, te één uur uitgesproken, is met de elektrische telegraaf met zoveel snelheid naar Antwerpen overgebracht, dat die zich reeds te drie uur ‘s namiddags in de plaatselijke dagbladen bevond.

16 augustus 1849

De president van de Franse republiek heeft de heer Jacob Brett gemachtigd een onderzeese elektrische telegraaf aan te leggen, die te Calais en te Boulogne de zeearm tussen Frankrijk en Engeland moet overgaan en te Dover zal uitkomen.

De werken moeten tegen 1 september 1850 voltooid zijn. Het privilege van de heer Brett is voor tien jaren. Indien de onderneming lukt zal zij na die termijn de eigendom van het Frans gouvernement worden.

2 september 1849

Er is sprake van het nemen van proeven met de elektrische telegraaf tussen Brussel en Mechelen. De metalen draden zouden, in plaats van op staken in de openlucht te zijn gespannen, onder de grond worden gelegd in buizen van gutta percha, een nieuw ontdekte stof en een gemakkelijke zelfstandigheid bij de vervaardiging van bretellen, schoenen en alle slag van waterdichte voorwerpen.

29 december 1849

De elektrische telegraaf welke onder de zee doorgaat, zal welhaast in praktijk worden gebracht. Een Frans-Engelse compagnie wordt op dit ogenblik te Londen opgericht om een dusdanige gemeenschap daar te stellen tussen Dover en Boulogne.

De twee uiteinden der onderzeese linie zouden gesoldeerd worden aan de liniën van Parijs en Londen, zodat het nieuws van Londen in één minuut te Parijs bekend zou wezen en wederkerig.

Het schijnt dat 30 000 pond sterling (750 000 frank) voldoende zouden zijn om dit nieuwslachtig werk te voltrekken, welk maar vier of vijf maanden zou moeten duren, zodat de elektrische telegraaf tussen Londen en Parijs in de aanstaande maand juni reeds zou kunnen werken.

Labrasoka

www.delcampe.net

27 februari 1850

De heer Masui, bestuurder der Belgische posterijen en spoorwegen, is naar Keulen vertrokken. Hij is vergezeld door de heer Rolin, minister van openbare werken, von Sechendorf, Pruisisch gezant te Brussel en drie leden van de commissie der Belgische telegrafien.

Het doel van deze reis is de telegraaf van de staat te Keulen en te Aken in ogeschouw te nemen en deze te verbinden met de elektromagnetische telegraaflijn op het grondgebied van België tot aan Brussel.

2 mei 1850

De centrale sectie, door de Kamer van Volksvertegenwoordigers ingesteld en gelast met het onderzoek van het wetsontwerp betreffende de inrichting van de telegrafien op al de Belgische spoorweglijnen, heeft haar onderzoek beëindigd en met eenparigheid van stemmen besloten er de aanneming van voor te stellen. In de Senaat wordt het wetsvoorstel over de instelling van elektrische telegrafien aangenomen.

4 juni 1850

De administratie van de elektrische telegraaf van de Noorderspoorweg zal binnenkort een grote uitbreiding bekomen. België heeft besloten een telegraaf in te richten, die langs de andere kant met de Pruisische in betrekking zal staan.

Binnen enige maanden zal de Belgische telegraaf gemaakt zijn, zodat men dan in enige ogenblikken tijdingen uit Warschau, Hamburg en Berlijn te Parijs zal kunnen hebben.

3 augustus 1850

De ijzerdraden van de onderzeese elektrische telegraaf, bestemd om Frankrijk en Engeland ogenblikkelijk in gemeenschap te kunnen stellen, zijn thans gelegd over de gehele zeelengte tussen Dover en Kaap Gris Nez, vier mijlen van Calais. Proeven op de reeds voltooide linie genomen, zouden met de beste uitslag bekroond zijn geworden en alles laat verhopend dat dit belangrijk toestel binnenkort in volle werking zal wezen.

4 september 1850

Men zegt dat de inhuldiging van de onderzeese telegraaf op 10 september zal plaatshebben en de president der Franse republiek zich naar Calais zal begeven om zulks bij te wonen.

Het onder de zee leggen van de metalen draden tussen Dover en Calais heeft op 28 augustus met de beste uitslag plaats gehad. De draad is een duim en drie strepen dik. De stoomboot Goliath heeft de afstand tussen Dover en Kaap Gris-Nez afgelegd. De diepte van de zee verschilt van 30 tot 150 voet. Tijdens de overtocht hebben de ingenieurs gedurig seinen gedaan door middel van een elektrische draad naar aan wal gebleven personen.

De grootste moeilijkheid ontmoette men tussen twee klippen, de Ridge en de Varne, een aan de zeelieden welbekende gevaarlijke pas. Nochtans is de draad zonder ongevallen kunnen in zee gelegd worden, evenals op de kusten van Frankrijk, waar de zee erg onstuimig was. Te half 9 uur 's avonds heeft de onderzeese telegraaf het volgende bericht naar Dover overgeseind:

“Kaap Gris-Nez, Franse kust.

De Goliath is behouden aangekomen en men houdt zich onledig met het vasthechten van de draad boven de rots aan degene welke te Dover gelaten is. Voor de eerste maal worden tussen Frankrijk en Engeland onder de zee complimenten gewisseld.

Wanneer de nodige schikkingen zullen genomen zijn, zullen de tijdingen uit Parijs en de laatste beurskoersen meegedeeld worden door een melding die de tijd en de belemmeringen trotseert.”

Aldus zullen wij een communicatie hebben, waarvan de snelheid alle mogelijke verbeelding te boven gaat, want de depechen uit Frankrijk zullen te Londen vroeger aankomen dan ze vertrokken zijn! Zulks kan als een ongerijmde klucht voorkomen maar laat zich ophelderen door het verschil der middaglijn. Als het te Parijs middag is, is het te Londen daar nog enige minuten van af!

8 september 1850

De draad van de onderzeese telegraaf welke tussen Dover en Calais ligt, is op 200 meter van Kaap Gris-Nez afgebroken. Deze breuk zal, zo het schijnt, gemakkelijk te herstellen zijn.

18 oktober 1850

The Times meldt, dat al de werken aan de onderzeese telegraaf tot in de aanstaande lente uitgesteld zijn. Intussentijd zal men zich met het maken van de kabels in ijzerdraad bezighouden.

17 november 1850

Thans plant men te Gent, bezijden de spoorweg van de staat, de palen die bestemd zijn om de ijzerdraden van de elektrische telegraaf te ontvangen. Men bemerkt dat die staken een aanzienlijke hoogte hebben. Diezelfde werken worden naarstig voortgezet tussen Mechelen en Verviers, alwaar de uitvoering nog niet beëindigd is, alhoewel er bepaald was dat zij op 1 oktober van Verviers tot Oostende moesten geplaatst zijn.

20 november 1850

Eergisteren heeft een eerste proef plaats gehad met de elektrische telegraaf op de linie van Brussel naar Luik. Een mededeling werd aan de minister van buitenlandse zaken overgeseind. Alles is volkomen gelukt.

De linie is enkel voltooid tot Luik, want in het Vesderdal heeft men nog geen volkomen afzondering der draden verkregen. Soms loopt de elektrische stroom verloren, soms slaat hij van de ene draad op de andere over. Men zoekt middelen om dit gebrek te verhelpen.

Onderwijl werkt men aan de lijn van Mechelen naar Oostende. Men verzekert dat de heer Vincent, ingenieur bij de spoorwegen van het rijk, tot bestuurder van de telegrafische dienst zal worden aangesteld.

31 januari 1851

De elektrische telegraaf tussen Berlijn en Oostende zal in de eerste dagen van februari in werking gesteld worden. De eerste proeven tussen Oostende en Brussel genomen zijn allerbest gelukt.

7 februari 1851

De telegrafische lijn van Oostende - Brussel - Antwerpen - Verviers, in gemeenschap met de lijn van Duitsland, gaat eerlang in werking gesteld worden. Het bestuur is voornemens drie tarieven toe te passen: op een minimum van 1 tot 20 woorden, volgens de te doorlopen afstand bij het overzenden van een depeche, te weten: 2,50 frank voor 1 tot 75 kilometer, 5 frank voor 76 tot 200 kilometer en 7,50 frank voor een grotere afstand.

16 februari 1851

De ingenieur Gibbs is te Brugge aangekomen om er de verschillende werktuigen van de elektrische telegraaf te plaatsen. Om 4 uur 's avonds werkte het toestel reeds op Gent, Mechelen, Brussel en Oostende. Men denkt de dienst op 15 maart ter beschikking van het publiek te stellen.

Men leest in La Patrie, dagblad van Brugge: "Gisteren zegde aan een inwoner van onze stad, dat de elektrische telegraaf tussen Oostende en Brugge in werking was. "Onmogelijk!" berichtte degene tot wie men sprak. Ik woon dicht bij de statie en ik heb niets zien voorbijtrekken!"

21 maart 1851

De eerste uitslagen welke men in België bekomen heeft met de elektrische telegraaf zijn zeer voldoende, alhoewel toestel en personeel nog onvolledig zijn. In vier dagen, van 15 tot 18 maart, heeft het bureau van Brussel 57 depechen ontvangen, waarvan 24 alleen op dinsdag de 18de.

In Oostende is dinsdagmorgen een Engelse bode aangekomen die opzettelijk uit Dover kwam om een depeche voor een verre bestemming te overhandigen. Men uit alom de wens de dienst te zien vervolledigen, dan alleen zal men over de ganse uitslag kunnen oordelen.

2 april 1851

Ten gevolge van een conventie, gesloten tussen België en Saksen, is een bestendige elektrische telegraafdienst ingericht.

5 december 1851

Te rekenen van 1 december zijn de Belgische telegraafburelen in gemeenschap gesteld met die van Groot-Brittannië en met de onderzeese linie van Dover naar Calais.

Het tarief voor het overseinen van een depeche van maximum 20 woorden uit Brussel, Antwerpen, Gent, Luik, Leuven, Tienen, Dendermonde en Braine-le-Comte naar Londen bedraagt 30,73 frank, naar Birmingham 31,88 frank en naar Edinburg, Liverpool en Manchester 34,63 frank.

25 februari 1852

De minister van openbare werken heeft de verwezenlijking verzekerd van een onderzeese telegraaflinie tussen Oostende en Londen. Twee maatschappijen bieden zich aan voor deze gewichtige onderneming.

De ene is vertegenwoordigd door de heren James Carmichaël en John Brit, stichters van de telegraaf van Dover naar Calais, de andere door de heren Nerval C^o, vertegenwoordigd door de heer Lewis D.B. Gordon, ingenieur der Engelse admiraliteit.

De heren Nerval & Co hebben de kabel vervaardigd tussen Dover en Calais. De twee compagnieën bevonden zich een ogenblik in tegenstreving, doch hebben thans hun werkzaamheden verenigd. Het is dus niet twijfelachtig dat weinige maanden zullen volstaan om die grootse en nuttige onderneming tot stand te brengen.

De heren Carmichaël en John Brit worden de concessionarissen van de nieuwe telegrafische linie, de compagnie van de heer Narval zal de elektrische kabel maken.

5 maart 1852

De Moniteur kondigt een Koninklijk Besluit af, waarbij de conventie voor het leggen van een onderzeese telegraaf tussen België en Engeland is goedgekeurd. Binnen de zes maanden moet de linie in werking kunnen worden gesteld, doch in geval van hindernissen van hogere macht zal de tijdsduur op een jaar mogen gebracht worden.

5 maart 1852

Tot hiertoe liet de inrichting der statie van Gent niet toe onze elektrische telegraaf 's nachts te bezigen, zelfs niet in de meest dringende gevallen. Voortaan zal dit kunnen. Met dat doel heeft men in de bijzondere standplaatsen een alarmbel geplaatst in de slaapkamer van de directeur der statie.

4 april 1852

Te rekenen van 1 april zal de dienst der telegrafische depechen beginnen te 7 uur in plaats van 8 uur 's morgens.

23 april 1852

De werken aan de onderzeese telegraaf tussen België en Engeland gaan onmiddellijk aangevangen worden. De draden zijn klaar en zullen uit Dover in de richting van Nieuwpoort gelegd worden. Deze stad kreeg de voorkeur op Oostende omdat men op die wijze de afstand waarop de kabel moet worden gelegd meer dan 10 mijlen verkort.

11 juni 1852

De telegraafburelen van Dendermonde, Kortrijk, Moeskroen, Doornik, Leuven, Tienen, Hasselt, Brussel, Braine-le-Comte en Jurbise zijn voor de personen geopend, die er voortaan berichten willen mee verzenden.

10 september 1852

Eergisteren is de telegraafdraad door het Hollands Diep gelegd. In minder dan een half uur tijd was hij voorspoedig aangebracht met een daartoe gehuurde stoomboot en mogen we dus binnen weinige weken het tot stand brengen tegemoet zien van de telegrafische communicatie tussen Nederland en België.

8 oktober 1852

Te Parijs werd eergisteren het contract getekend voor een internationale telegraafdienst tussen België, Frankrijk en Pruisen.

12 november 1852

Men verneemt uit Dover dat de kabel van de telegraaf naar Nieuwpoort bijna voltrokken is en dat, zo het weder er zich niet tegen verzet, men hoopt die in het begin der volgende maand te kunnen leggen.

28 november 1852

Er is besloten dat de internationale telegraaf tussen Antwerpen en Rotterdam op 1 december ter beschikking van het publiek zal gesteld worden. Alles is gereed.

Een depeche van 1 tot 20 woorden, verzonden uit Gent, Kortrijk, Brugge, Oostende, enz. naar Breda, Rotterdam en 's Gravenhage zal 7,50 kosten en 10 frank naar Haarlem en Amsterdam. Het tarief wordt verdubbeld voor de depechen van 21 tot 50 woorden en verdrievoudigd voor die van 51 tot 100 woorden. De Nederlandse, Franse en Duitse talen zijn toegelaten voor de correspondentie met Holland.

14 december 1852

De ondernemers van de onderzeese telegraaf uit Engeland naar België wachten enkel op gunstig weder om de kabel te doen zinken.

Voor hun vertrek hebben HH. KK. HH. de hertog van Brabant en de graaf van Vlaanderen het telegraafbureau van Dover bezocht.

25 december 1852

Het gemeentebestuur van Arnhem heeft een waarschuwing tegen het beschadigen van de telegraafdraad doen afkondigen, nadat tussen die stad en Amsterdam gebreken ontdekt waren, welke blijkbaar werden veroorzaakt door baldadigheden.

Vele landbouwers, vooral in Gelderland, schijnen sterk tegen de elektromagnetische gemeenschap ingenomen te zijn, als gevolg van de mening dat de mens niet haastiger moet zijn dan zijn voorouders waren. Dit wordt ons door de Utrechtshe Courant veropenbaard en het is onbegrijpelijk hoe de boeren in sommige streken nog bot en dom zijn.

27 februari 1853

De gemeenschappen met de telegraaf zijn enige dagen afgebroken geweest.

Wanneer er veel sneeuw op de draden ligt wordt de elektrische stroom afgesneden.

20 maart 1853

Men klaagt in Antwerpen bitter over de gebrekkige dienst van de elektrische telegraaf tussen Holland en België. Men weet een koopman te noemen, die de hem op 14 maart uit Amsterdam overgebriefde depeche maar 's anderendaags om 3 uur in de namiddag ontvangen heeft, zes uren na de aankomst van de Hollandse post!

Het hoofdgerek van de dienst ligt hierin, dat het hoofdkantoor zich te Brussel bevindt en de depechen eerst door die stad moeten passeren om vervolgens in Antwerpen terug te komen, hetgeen vrij bespottelijk is...

4 mei 1853

De kabel van de overzeese Engels-Belgische telegraaf is naar Dover verzonden. Men denkt dat de werken voor het neerzinken in het Kanaal en de verbinding met de Belgische bodem tussen Middelkerke en Oostende, morgen zal kunnen plaatshebben, zo het weder gunstig blijft.

11 mei 1853

Op 6 mei is met volledig welslagen de onderzeese kabel gelegd voor de elektrische telegraaf tussen België en Engeland. De kabel weegt 450 ton, heeft een doorsnede van 35 millimeter en is 70 mijlen lang.

Men was 's morgens met de werken aan de Engelse kust begonnen en 's anderendaags om 2 uur 's namiddags bevonden de stoomboten zich op één mijl van Middelkerke, de plaats die voor de verbinding gekozen is.

Het smaldeel bestond uit The Vivid van het koninklijk Engels zeezezen, die voorop stevende en de bevelen gaf. De stoomboot Lord Warden sleepte het schroefschip James Hilde dat de kabel droeg en afrolde.

De Rubis, stoomboot van het Belgisch zeezezen, hielp bij de aanleg, evenals de Engelse krijgsstoomboot Lésard. Loodschepen waren er ook bij.

's Middags had de moeilijkste werking plaats: het overbrengen van de kabel naar de wal. Dat lukte opperbest, onder het losbranden van de batterijen der schepen en het gejuich van de talrijke volksmenigte die naar de zeekant gestroomd was om er dit belangrijk schouwspel bij te wonen.

Het uiteinde van de kabel werd vastgehecht aan het elektrisch toestel. Enkele depechen werden verzonden en onmiddellijk kwamen de antwoorden. Londen en Brussel liggen maar enige seconden van elkander meer verwijderd.

20 mei 1853

Heden zal de onderzeese telegraaf, waarvan de kabel te Middelkerke uitloopt, met de telegraaf te Oostende in verbinding gebracht zijn. De elektrische gemeenschap met Engeland zal onverwijld een aanvang nemen.

5 juni 1853

Sir James Carmichael, één der bestuurders van de onderzeese telegraaf van Oostende naar Dover en Londen, is te Brussel aangekomen. Hij zal de werkingen besturen die de definitieve instelling van de nieuwe telegraaf moeten voorafgaan vooraleer de dienst op 15 juni aanstaande zal opengesteld worden. De eerste proeven tussen Brussel en Londen zijn volkomen gelukt.

22 juni 1853

De inhuldiging van de onderzeese telegraaf, die Brussel rechtstreeks in gemeenschap stelt met Londen, heeft maandag 18 juni plaats gehad, langs Belgische zijde in het bureel der Noorderstatie te Brussel en aan Engelse zijde in het bijkantoor van het groot bureel der telegraafcompagnie in Westminster Palace te Londen.

Om 2 uur zijn de hertog van Brabant en de graaf van Vlaanderen in de Noorderstatie aangekomen. Zij werden in het telegraafbureel gebracht door de minister van openbare werken, de Engelse gezant te Brussel, verscheidene bestuursleden van de compagnie en andere personen van onderscheid.

Onmiddellijk na de aankomst der prinsen verwittigde de telegrafist zijn correspondent te Londen, die hem de volgende depeche verzond:

“Lord de Mauley heeft van de hertog van Cambridge bevel bekomen, Z.K.H. de hertog van Brabant zijn spijt aan te bieden, niet persoonlijk met hem te kunnen communiceren bij middel der onderzeese telegraafdraden. Zijne Heerschap verzoekt, namens de bestuurders der compagnie, aan de hertog van Brabant hun dank aan te bieden voor de eer die hij hun doet met in persoon de gelukkige uitslag te bekomen van de pogingen, gedaan om een rechtstreekse en ogenblikkelijke gemeenschap daar te stellen tussen België en Engeland, bij middel van de onderzeese telegraaf.”

De heer Masui, na de bevelen van de hertog van Brabant genomen te hebben, gaf aan de telegrafist de volgende woorden over aan het adres van lord de Mauley, voorzitter der compagnie:

“HH KK. HH. bieden de bestuursraad van de onderzeese telegraaf hun gelukwensen aan over het welslagen van een onderneming die zo nuttig is voor de

toekomstige eendracht tussen België en Engeland, welke er het gevolg van zal wezen.”

Voor iemand het kon geloven dat de depeche getelegrafeerd was, ontving de hertog van Brabant het volgende antwoord:

“Lord de Mauley heeft de eer HH. KK. HH. te danken voor hun hoge welwillendheid.”

Waarlijk, men weet niet wat eerst te bewonderen, of dit toverachtig toestel dat tussen twee personen een samenspraak daarstelt door de diepten der zee heen, dan wel de verbazende behendigheid van de telegrafist, die met het oog de rasse beweging volgt van twee kleine wijsnaalden, welke nochtans op dezelfde wijze en in dezelfde richting schijnen te verroeren.

De heer Masui zegt aan sir Carmichael: “Laat ons eens vragen welk weder het te Londen is”. Sir Carmichael nadert de telegrafist, maar deze had de vraag gehoord en ze reeds overgeseind.

Vooraleer de heer Masui aan de prinsen had kunnen zeggen: “Ik heb gevraagd welk uur het te Londen is”, keerde de telegrafist zich om en herhaalde het antwoord dat hij ontvangen had: “Twee uur zes minuten”. Het is schoon weder in Londen.”

“Het regent hier” beval zijn collega van Brussel. En dit alles, vraag en antwoord, ging en keerde zoals het rechtstreekse woord. De prinsen schenen verrukt en wensten de bestuurders hartelijk geluk.

Onmiddellijk na het vertrek der prinsen is de linie ter beschikking van het publiek gesteld. Men rekent dat er in een half uur meer dan 30 depechen heen en weer gestuurd zijn, zonder dat er iets gehaperd heeft.

24 juni 1853

“Sedert 20 juni is de Belgische telegraaf in gemeenschap gesteld met die van Groot-Brittannië door middel van de onderzeese linie van Oostende. De taks van een depeche van 1 tot 20 woorden van Oostende naar Londen bedraagt 10 franken. Die taks is verdubbeld voor 21 tot 50 woorden en verdrievoudigd voor 51 tot 100 woorden. Ze mogen opgesteld worden in de Franse, Engelse of Duitse talen. Voor de overige plaatsen is alleen het gebruik der Franse en Engelse talen toegelaten.”

De minister van openbare werken Van Hoorebeke.

10 juli 1853

Sedert 7 juli werkt de elektrische telegraaf tussen Aalst en Dendermonde.

31 augustus 1853

Zondagavond was te Gent een telegrafische depeche ontvangen, waarin de koning wenste de burgerlijke en militaire overheden zijn doortocht in de statie te zien bijwonen. Al de overheden bevonden zich ter plaatse wanneer het koninklijk konvooi 's middags toekwam.

De heer burgemeester de Kerchove is de koninklijke berline genaderd en had de eer enige ogenblikken met de koning te spreken. Z. M. is niet uit zijn berline gestapt. Kwart na 12 uur is de koninklijke trein onder het gejuich der aanwezigen voortgestoomd naar Brugge.

16 september 1853

De elektrische kabel van de telegraaf is gisteren tussen Dover en Calais afgebroken.

8 januari 1854

Een merkbare verbetering is aan de telegraafdienst toegebracht. Te rekenen van 1 januari zijn de burelen op de Belgische en de Duitse liniën zonder onderbreking geopend, zo bij dag als bij nacht.

In Frankrijk worden thans de telegrafische depechen in de nacht verzonden, met dubbele taks. Ook in Engeland zal volgende maand de telegraaf 's nachts werken.

14 april 1854

Men is thans bezig met de palen te plaatsen voor de telegraaf langs de weg van Vlissingen naar Middelburg, bestemd om Antwerpen rechtstreeks in betrekking te stellen met Vlissingen en Breda.

Een onderzeese draad zal gelegd worden tussen het eiland Walcheren en Zuid-Beveland en een tweede naar Noord-Brabant. Volgens alle waarschijnlijkheid zal de dienst zeer spoedig georganiseerd zijn. Het is onnodig te wijzen op het nut van deze onderneming. Men hoopt tevens dat het tarief niet hoger zal zijn dan op de andere Hollandse liniën.

12 januari 1855

In verscheidene steden van het land worden thans petitie's getekend waarbij men het gouvernement aanspoort het tarief voor de telegraaf te verminderen

en een eenvormige taks van 1 frank per depeche in te voeren. Ter ondersteuning van de gevraagde hervorming dienen Engeland en Zwitserland tot voorbeeld. In dit laatste land, dat veel minder nijverheden bezit dan België en slechts 3 miljoen inwoners telt, kosten de depechen maar 50 centiemen tot 1 frank. Met de dienst der telegrafen aan de postburelen toe te vertrouwen, genieten de kleinste localiteiten er van de voordelen van die wonderlijke uitvinding.

8 juni 1855

Het ministerie van openbare werken maakt bekend dat het personeel van het bestuur van ijzeren wegen, posten en telegrafen voltallig is en er voortaan geen gevolg kan gegeven worden aan de vragen van personen die de ene of andere plaats in deze besturen verlangen.

19 november 1855

Een depeche van de minister van openbare werken aan de stedelijke raad van Gent bevat de goedkeuring van het lastenkohier voor het leggen der sporen op de verbindingsweg tussen de grote statie en het entrepot voor de koopwaren.

27 juni 1856

In de nacht van 24 op 25 juni is in de gemeente Schendelbeke de telegrafische draad op de spoorweg van Geraardsbergen naar Brussel over een lengte van 80 meter afgesneden. De daders zijn onbekend.

13 december 1856

De drukkende telegraaf is thans een opgelost raadsel. Hij werkt proefsgewijze te Brussel. De gewone wijzerplaat der letters is benuttigd en de “drukkerij” bevindt zich in het binnenste van die plaat. Zij beslaat zo weinig plaats, dat de drukletters, de rol, de inktpot en de pers in een eierschelp kunnen gesloten worden.

Het werk bestaat uit achtereenvolgens met een wijzer de letters aan te raken waaruit het bericht samengesteld is. Op hetzelfde ogenblik geschiet de druk aan het ander einde van de telegrafische linie, zonder iemands hulp. De boodschap komt gans gedrukt door een opening die nauwelijks groot genoeg is om er de vinger door te steken.

Het is dus zo, dat een te Parijs doorgegeven bericht, te Brussel, Londen of

Berlijn wordt gedrukt, zonder een tussengetreden persoon. Twee correspondenten zouden een innig gesprek kunnen hebben, ook al waren zij op dat ogenblik tweehonderd uren van elkander verwijderd, indien hun woonsten maar door een elektrische draad verbonden zijn...

23 mei 1861

Een bijgevoegd telegraafbureel wordt gevestigd in de grote brievenpost van Gent. Weldra zal de nuttige maatregel uitgevoerd zijn. In de statie is men reeds bezig met de werken voor het plaatsens van de draden.

3 december 1873

Het bureel van de telegraaf bij de statie te Gent is te rekenen van heden van de statieplaats overgebracht naar de kant van het Lieven Bauwensplein (* thans Frankrijkplein).

ERIK DE KEUKELEIRE

Fragmenten uit "Station Gent-Zuid en het Zuidkwartier deel 1 (1832-1911)" 310 pagina's. pagina's. Uitgaven in eigen beheer - 2004.

**GENTSE MEMORIEDAGEN:
14, 15, 16, 17 - 18 JANUARI – AANVULLINGEN**

14 Januari 1511

Spectaculair tornooi op sleden op de Vrijdagmarkt.

14 Januari 1578

Hembyze wordt 1^e Schepen in Gent.

14 Januari 1795

In naam van de Gemeenteraad stelt “den borger Van Straeten, lid van de Raad”, een officiële lijst op van de straatnamen. Het is de eerste lijst die verschijnt sedert de Resolutie van de Collatie van 1785 naamplaten aan te brengen aan de hoeken van de straten.

14 Januari 1798

Geboorte van Johan Thorbecke.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2003 - N° 1 - pp. 34-35.

14 Januari 1800

De St-Niklaaskerk wordt terug geopend voor de eredienst.

14 Januari 1852

Geboorte van de beeldhouwer Jef Lambeaux.

Maker van het standbeeld van Oswald de Kerchove de Denterghem dat in 1908 ingehuldigd werd op het Graaf van Vlaanderenplein en later overgebracht werd naar het Citadelpark..

Maakte onder meer ook de Brabofontein in Antwerpen.

Hij overleed in Brussel in 1908.

14 Januari 1874

Dood in Gent van Virginie Vidal.

Zie ook “Ghendtsche Tydinghen”- 2008 - N° 1 - pp. 61-62.

14 Januari 1899

Geboorte van Julien Boes.

Na het Middelbaar Onderwijs kwam hij in 1917 in Stadsdienst. Geleidelijk opklimmend werd hij Adjunct-Conservator van de stedelijke musea en Adjunct-Conservator van Henri Nowé.

Werd Conservator van het Museum van Folklore en bleef dit -tot aan zijn opruststelling. (In 1964l). Het is vooral door zijn toedoen dat het Folkloremuseum overgebracht werd naar het Alyns-Hospice.

Was onze Stadsarchivaris van 1957 tot 1964.

Dood op 29 Oktober 1968.

15 Januari 1617

Mgr. Jacob Boonen neemt bezit van zijn bisschopszetel. Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2004 - N° 1 - pp. 54-55.

15 Januari 1814

Bij het vernemen van de eerste geruchten over de geallieerde invasie trapt Mgr. de la Brue het hier af naar Frankrijk.

15 Januari 1861

Geboorte van de kunstschilder Ferdinand Willaert. Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2004 - N° 1 - pp. 55-56.

15 Januari 1875

Stichting van het Davidsfonds.

Dit gebeurde in Leuven. Alhoewel hij zelf geen van de stichters was, was Frans De Potter er nauw bij betrokken.

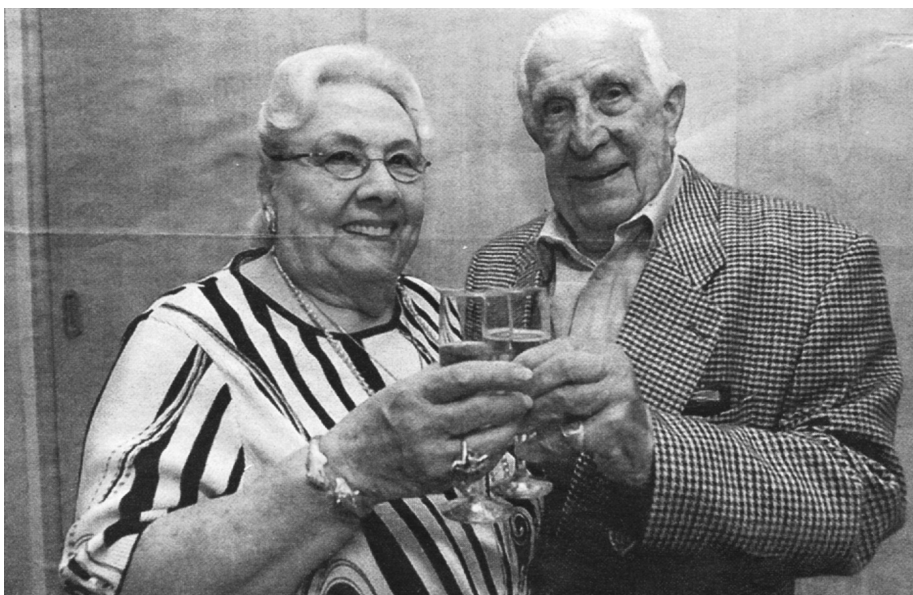
Hij zorgde ervoor dat een Gentse Afdeling tot stand kwam. Op 31 Januari daarop volgend kwamen katholieke flaminganten bijeen in het St-Jorishof en werd er een bestuur verkozen. Gent had lange tijd de grootste afdeling.

In het stichtingsjaar 1875 waren er 547 leden, in 1876: 602.
In het stichtingsjaar waren er 36 lokale afdelingen, waarvan de eerste in Gent.

15 Januari 1927

Geboorte van Suzy Van Herberghen, de vrouw van Raymond. Meisjesnaam: Suzanne Feys. Samen met haar man maakte zij deel uit van de troep van Romain Deconinck.

Zij begon als danseres en onder de oorlog heeft zij nog deel uitgemaakt van het Ballet van de Opera. Later werkte ze dan mee aan de televisieshows van Gaston Bergmans en Leo Martin.

Suzy Van Herberghen met haar man Raymond

16 Januari 1556

Keizer Karel doet afstand van Spanje, Sicilië en de nieuwe wereld ten gunste van zijn zoon Filips II.

16 Januari 1877

Geboorte in Oudenaarde van Henri Frans.

Het zou ons wel zeer sterk verwonderen mocht er ook maar één lezer zijn die weet wie Henri Frans was. Nochtans was hij in het begin van de 20e eeuw een circusartiest die onder de naam van “Bentos” een groot succes kende, voornamelijk in Amerika.

Geboren in Oudenaarde was hij met een Gentse getrouwd en had hij zich in onze stad gevestigd. Hij woonde eerst in Ledeberg en leerde de kleermakersstiel bij Pol De Witte, die behoorde tot de 1^e generatie syndicalisten.

Dat vak scheen hem toch minder te liggen en enkele jaren later treffen wij hem aan in de Vorkstraat waar hij het beroep uitoefent van gazetenuitdrager. Maar ook dat is maar tijdelijk, want wat later zit hij op de Meulesteedse steenweg waar hij genoteerd staat als foorreiziger. Van foorreiziger wordt het acrobaat en dat zal wel zijn ware roeping geweest zijn.

Met Polydoor De Baets, een uitstekende turner, vormde hij een duo dat optrad als “cascadeurs”. Een beetje vóór de eerste Wereldoorlog worden zij geëngageerd door de fameuze “Barnum & Bayley’s Company”. Zo reisden zij een groot deel van de wereld af, o.a. met de troep van Buffalo Bill.

Maar hij komt tenslotte toch terug naar Gent waar hij een café, “Bento's Bar” genoemd, opent in de Lammerstraat, vlak naast de ingang van de “Nieuwe Cirk”. Circusdirecteur Van Bruane vond in hem een ervaren medewerker bij de aanwerving van artiesten. Het was de tijd dat er niet alleen klassieke circusvoorstellingen gegeven werden, maar ook revues en andere attracties. Hier kwamen vedetten zoals Richard Tauber, Joseph Schmidt, Mistinguet, Maurice Chevalier. Wie weet gingen zij misschien na de voorstelling een pint gaan drinken in “Bento's Bar”.

Henri Frans liet zijn café in de Lammerstraat in 1931 over aan zijn zoon.

Na een tijdje gewoond te hebben in de Belgradostraat nam hij een café over, gelegen op de hoek van de Wondelgemstraat en van wat toen nog de Rabotlaan heette. Cafeetje dat onmiddellijk omgedoopt werd tot “Bentos” en dat versierd werd met foto's van de wereldprestaties van acrobaat Bentos.

Een cafeetje dat trouwens goede zaken deed gedurende de bezetting, want het was gelegen juist aan de terminus van het “smokkeltramke” van Bassevelde. Velen die hoopten alzo wat spek, boter, eieren, patatten te kunnen kopen, wachtten de komst van het trammetje af in de “Bentos”. Henri Frans ging later wonen in de Nekkersputstraat waar hij in 1948 overleed.

16 Januari 1901

Dood van Charles Verstraete.

Officier-leraar aan de Pupillenschool in Aalst, werd hij op 23 september aangesteld als de eerste lekendirecteur van de Kulderschool.

Hij voerde er het reglement in dat op militaire leest geschoeid was: divisies, pelotons, secties, sergeanten, sergeant-majours, etc. Hij vormde ook het uniform in dat een kopie was van dat van Saint-Cyr.

Hij liet het Geraard-Duivelsteen afkeuren en een nieuwe school bouwen op de Martelaarslaan. Hij ging met pensioen op 31 december 1900.

Hij was in 1886 medestichter van de “Association de la Presse Belge”, medewerker van “La Flandre Libérale” en bestuurder van “Le Journal de Gand”. Zoals gezegd stierf hij in 1901. Hij was geboren in 1829.

17 Januari 1342

Geboorte van Filips de Stoute.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2013 - N° 4 - pp +369-370

17 Januari 1687

Terechtstelling op de Korenmarkt van Pieter Bogaert, François Husdain en Jan Melyn die een inbraak pleegden in de Kortrijkse St-Maartenskerk.

17 Januari 1696

Geboorte van Laurent Delvaux.

Niet zo velen die door de Laurent Delvauxstraat lopen zullen zich afvragen wie die man feitelijk was.

Die geboren Gentenaar die in Nijvel overleed was de zoon van een Waalse officier. In deze militaire familie bekleedden drie van zijn ooms dezelfde functie. Wanneer hij in 1696 geboren werd waren wij weer in de een of andere oorlog gewikkeld en hij werd gedoopt door een legeralmoezenier.

Van zijn 18e tot zijn 22e vinden wij hem als leerling van de beeldhouwer Pierre-Denis Plumier. Het is op diens aanbeveling dat hij leerling en helper wordt van de Antwerpse beeldhouwer Pieter Scheemaekere die in Londen werkt, waar hij 10 mausoleums voor de Westminster Abdij maakt o.a. dat van Shakespeare.

Waarschijnlijk zullen slechts weinigen weten dat het mausoleum aldaar van de Hertog van Buckingham gebeiteld werd door een 27-jarige Antwerpenaar en een 22-jarige Gentenaar. Zijn reputatie is definitief gemaakt wanneer hij zich installeert in Italië.

In zijn atelier ontvangt hij het bezoek van de Paus. Het is op aanbeveling van deze laatste dat hij beeldhouwer wordt van het Hof van Brussel. Dat kwam goed uit voor hem want hij had heimwee naar zijn geboorteland.

Na verschillende opdrachten voor het Hof uitgevoerd te hebben, gaat hij in Nijvel wonen waar ook zijn gepensioneerde vader verblijft.

1741: In de studie van notaris Van Tieghem in Gent wordt er een contract getekend, enerzijds door 2 kanunniken van de St-Baafskathedraal, anderzijds door "Lorent Delvaux, maistre sculpteur de la Cour de Bruxelles, demeurant à Nivelles." In dit contract wordt gestipuleerd dat de preekstoel die Meester Delvaux zal maken, zal bestaan uit witte Italiaanse marmer en uit Deens eikenhout. Buiten het voorziene loon zal het Kapittel van St-Baafs aan de Gentse Nering der schilders en beeldhouwers de rechten betalen opdat de Gentenaar Delvaux die in Nijvel woont in Gent zou mogen arbeiden en er zijn werken importeren.

Vier jaar zou de beeldhouwer er over doen om dit monumentaal werk te voltooien dat een van de voornaamste bezienswaardigheden van onze kathedraal is.

Zo tevreden waren de opdrachtgevers met het resultaat dat zij buiten de overeengekomen 15.000 gulden nog een supplementaire gratificatie gaven.

Voor deze Gentenaars die de preekstoel van Laurent Delvaux nog niet gezien hebben - en dat zijn er ongetwijfeld nog velen - wordt het de hoogste tijd dit meesterstuk eens te gaan bewonderen.

Zij die zijn borstbeeld willen zien kunnen dit nog altijd doen door eens naar de Tweebruggestraat te gaan en de gevel te bekijken van het huis N° 13.

Hij stierf in Nijvel op 24 Februari 1778.

17 Januari 1772

Besluit van Maria-Theresia volgens hetwelk het Rasphuis op de Coupure zou opgericht worden Zie ook "Ghendtsche Tydinghen" - 1986 - N° 1 - pp. 2-26

17 Januari 1793

"Te Gend hebben de benoemde negen commissarissen, uyt de sestig Representanten, blyven weygeren hunne Commissie aan te nemen. Daer op heeft den Commandant Ferrand andere personen aengesteld, tot het maeken van den inventaris in de geslotene kloosters en Abdyen!

17 Januari 1798

De Municipaliteit wordt afgezet omdat zij had toegelaten dat de werkklok niet op zondag geluid werd.

17 Januari 1840

Jean-Baptiste Minne-Barth geeft zijn ontslag als Burgemeester.

Hij was hier geboren op 2 September 1796. Nog zeer jong werd hij hulpgriffier aan de Rechtbank van Koophandel, maar wanneer in Gent de Universiteit opengaat loopt hij er college en behaalt er zijn Doctoraat in de Rechten. Na de Omwenteling behoort hij tot de hevigste Orangisten en wanneer Metdepenningen in 1833 voor de Krijgsraad moet verschijnen, is hij een van zijn advocaten.

In 1836 worden de gemeenteraadsverkiezingen gehouden. Het gaat tussen 2 partijen: "De Vrienden van de Goede Orde", anders gezegd de Orangisten, nog anders gezegd de Liberalen die door hun tegenstanders betiteld werden als "plunderaars, baanstroppers en brandstichters."

Die tegenstrevers zijn de Patriotten, alias de klerikalen. Deze worden door "De Vrienden van de Goede Orde" bestempeld als "Anarchisten".

Er zijn dus 2 lijsten. Op de lijst van de Orangisten staat onze Minne-Barth, maar samen met drie andere voorzichtige collega's, heeft hij zich ook voor alle zekerheid laten plaatsen op de lijst van de klerikalen. Daar kijken wij nu wel even van op, maar ze zullen toen wellicht geoordeeld hebben dat twee kansen beter zijn dan een.

Triomf van de Orangisten. Alle verkozenen, waaronder onze Minne, behoren tot deze partij. Iedereen verwacht er zich aan dat Joseph Van Crombrughe, die al 10 jaar een uitstekende burgemeester is, opnieuw zal benoemd worden. Maar 6 jaar na de Onafhankelijkheid, wordt hij beschouwd als nog te Orangistisch en Leopold I weigert een "homme-drapeau" te benoemen.

Hij benoemt in zijn plaats de Heer Verhaeghe, maar deze laatste die er niet op uit is om politieke zelfmoord te plegen, bedankt feestelijk voor het aanbod.

Intussen worden er ook Provinciale verkiezingen gehouden en Minne laat zich nu enkel plaatsen op de lijst van de klerikalen. Zijn Orangisme is plotseling uitgedoofd. Dat politiek opportunisme rendeert want in December 1836 wordt hij benoemd tot dienstdoende burgemeester. Men kan zich de storm voorstellen in de orangistische pers. De meest gebruikte titulatuur is "Omgekeerde Orangist. Van klerikale zijde heet het dat Heer Minne "zyn voorige orangistische gevoelens afgezworen heeft en hy zich onder het patriottisch vaandel heeft gerangschikt."

Op 3 Oktober 1837 wordt hij definitief benoemd tot Burgemeester en op dezelfde dag tot Hoogleraar in Handelsrecht..

In de daarop volgende gemeenteraadszitting verklaart Metdepenningen: "Het is met een diep gevoel van smart en verontwaardiging dat de overgrote meerderheid van onze medeburgers de benoeming van de nieuwe burgemeester

heeft vernomen.”

Een weinig belovend begin dus. Verfoeid door zijn oude partijgenoten, niet echt aanvaardt door zijn nieuwe, werd hem langs alle kanten het leven moeilijk gemaakt en in Januari 1840 gaf hij er de voorkeur aan zijn ontslag te geven. Maar hij zou wel verder carrière maken aan de Universiteit.

Hij stierf op 17 Februari 1851.

17 Januari 1882

Dood van Edmond De Busscher.

Hij werd geboren in Brugge op 18 Januari 1805.

Als hij 9 jaar is komt zijn vader, een Brugse drukker, zich vestigen in Gent waar hij o.m. “Den Gendschen Mercurius” uitgeeft.

In 1834, Edmond is dan 29 jaar, neemt hij met zijn broer de drukkerij over, maar zijn roeping lag toch elders. Van zodra een waardige opvolger gevonden werd trekt hij zich uit het bedrijf terug en hij begint zijn studies aan de Universiteit waar hij zijn diploma behaalt van kandidaat in de Letteren en Wijsbegeerte.

Het Stadsbestuur stelt hem aan tot lid en penningmeester van de Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten. Zijn verdiensten zorgen er voor dat andere benoemingen volgen: lid van de bestuursraad van de Academie voor Schone Kunsten, hoofdbeambte bij het archief van de Raad van Vlaanderen.

In 1860, na de dood van Prudens Van Duyse, volgt hij deze laatste op als stadsarchivaris. Terloops is hij nog lid van de “Académie Royale de Belgique”, Secretaris van de “Société des Beaux-Art et de Littérature de Gand” en - vanaf de stichting - secretaris van de commissie voor de publicatie van de “Biographie Nationale”.

Hij was gedurende 22 jaar stadsarchivaris en bleef dit tot aan zijn dood in 1882.

Zijn verdiensten op dit gebied waren groot, getuige daarvan is de lange lijst van waardevolle aanwinsten, waaronder allerlei kronieken, manuscripten, archiefbescheiden afkomstig van ambachtsgilden, van de geestelijke en caritatieve instellingen en van bekende Gentse families. Hij slaagde erin de gehele nalatenschap te verwerven van de architect Louis Roelandt.

Zijn publicaties waren talrijk en belangrijk, o.m. een studie over de Gentse schilders van de 14e, 15e en 16e eeuw. Hij was ook de auteur van het belangrijk, door Félix De Vigne geïllustreerd boek “Album du Cortège des Comtes de Flandre, personnages et costumes”. Hij stierf op 77-jarige leeftijd. Zie gij het nu nog gebeuren dat iemand als 77-jarige in functie mag blijven? Vroeger maakte men dankbaar gebruik van de ervaring die iemand opgedaan had gedurende een geheel leven. Brugpensioenen waren toen nog niet uitgevon-

den.

18 Januari 1702

Geboorte van Pierre-Jean Van Reysschoot.

Als men de naam Van Reysschoot hoort uitspreken denkt men onmiddellijk aan een schilder. Dat klopt, maar opgepast, er waren er een hele serie. Pierre-Jean waarover wij het hebben had een broer Emmanuel-Pierre en een zuster Anne-Marguerite, beiden schilders Deze broer had talrijke kinderen, waaronder 3 schilders: Pierre-Norbert, ongetwijfeld de belangrijkste van de familie, Jean-Baptiste en Anne-Marie.

Waarschijnlijk om ze wat beter uiteen te kunnen houden werd Pierre-Jean “den Engelsman” genoemd. Hij was immers verschillende malen in Engeland geweest en had er zelfs lange tijd gewoond.

Hij werd geboren in het ouderlijk huis “De Maecht van Ghendt” op de Hoogpoort. Pierre-Jean stond in 1744 op het punt opnieuw te vertrekken naar Engeland toen hij van de overheid een belangrijke bestelling kreeg. Ter welker gelegenheid? De schoonbroer van Maria-Theresia, Karel van Lorreinen, zou hier in naam van de Keizerin de gebruikelijke eed komen afleggen en men wilde dat deze belangrijke gebeurtenis met de grootste luister zou gepaard gaan.

Hij maakte niet alleen de triomfbogen voor de inhuldiging, maar hij engageerde zich bovendien om vier portretten ten voeten uit van de Keizerin te maken: twee voor het Stadhuis en twee voor Brugge. Daarbij ook nog 11 portretten driekwart voor de leden-afgevaardigden van de Raad van Vlaanderen. Dit alles moest binnen twee maanden afgeleverd worden en in die tijd respecteerde men over het algemeen de afgesproken termijn.

Stel u voor: hij ging juist vertrekken. Het zal dus wel geweest zijn zoals het er vroeger vaak aan toeging: de meester maakte het concept en legde de eerste en laatste hand aan het doek en voor de rest was het een staf leerlingen die in ijltempo het gros van het werk verrichtten.

Wat er van die portretten is geworden weet men niet. Wie weet zitten sommigen ervan in de een of andere privécollectie.

Ook het gekend doek “Karel van Lorreinen schiet in 1752 de papegaai af op de Kouter” is van onze Pierre-Jean. Het kan nog altijd bekeken worden in ons Bijlokemuseum. Stop! Fout: kon bekeken worden tot voor een paar jaar, maar nu?

Hij schilderde ook de 12 Apostelen voor de Augustijnenkerk, maar die zijn, helaas, alle verloren gegaan toen deze kerk in 1838 volledig afbrandde.

In het “Museum voor Schone Kunsten” hangen van hem een 9-tal schilderijen. Zie Catalogus I pp. 143-145.

Deze vrijgezel stierf op 25 Februari 1772. De dag nadien werd hij begraven in

de St-Baafskerk.

18 Januari 1816

Geboorte te Brussel van Baron Leon de Saint-Genois, de broer van Jules.

Het gezin kwam zich in 1829 in Gent vestigen in het Regnessenstraatje 3.

Hij stichtte in 1843 de vereniging van kruisboogschutters "Nemrod" omdat hij het dekenschap van de St-Jorisgilde aan zijn neus had zien voorbijgaan.

Hij verstrekte financiële steun aan deze maatschappij, maar na zijn dood op 21 Januari 1872, geraakte zij geleidelijk in verval.

Tot aan zijn dood bleef deze vrijgezel wonen in het ouderlijk huis.

Hij werd begraven op het Campo Santo.

Hugo Collumbien

VERGETEN GENTSE SCHRIJVERS.

THÉODORE SCHELLINCK (GENT 1797 – GENT 1867)

Journalist, scherpzinnig en verbeeldingrijk vervalser, schrijver.

Théodore Adrien Liévin Schellinck is geboren in 1797 te Gent op het Steendam. Zijn vader Jacques François was verkoper van kleuren, later politiecommissaris; zijn moeder Anna Tollens, was verwant aan de Nederlandse dichter Hendrik Tollens (1780-1856). In 1821 woonde hij Kortrijksepoortstraat 38. In 1824 huwde hij met Paulina Debleecker en stond hij ingeschreven als onderwijzer. Persoonlijk fortuin bezat hij niet, maar hij had wel een opleiding genoten en bezat een eruditie die zijn tijdgenoten journalisten niet bezaten.

"Ik heb nog steeds dien type voor mijne oogen. Schraal van lichaam, bruin van vel, met hoog opgestoken schouders en voorover gebogen hoofd, bewoog hij zijn lijf met zonderlinge slingeringen, wat voortkwam van zijne misplooide magere beenen en zijne teenen, die zoodanig naar omhoog gegroeid waren dat de toppen zijner verbazend lange schoenen wel twee duim van den grond verwijderd bleven. Barbier of kapper moeten nooit aan hem veel verdiend hebben. Daarbij trok hij nog rare plooiën in zijn reeds weinig appetijtig gezicht, door het gestadig knauwen op zijne tabakspruim. Hij had een hekel aan grote

vellen papier. Maar, wat veel aan hem vergoedde, waren zijne levendige zwarte oogen, waar schrandereid en minzaamheid uit straalden. De brave man was mij zeer genegen. Zijn lievelingsvak was de historie. Latinist en paleograaf snuffelde hij in oude perkamenten, vooral in die der kerken. Archives des églises paroissiales (1845) en Classement des archives de Saint-Bavon (1845). Ongelukkig voor Schellinck was hij op lateren leeftijd zo wat aan het “kortnat” verslaafd geraakt en hij liet meermaals na naar de Gazette te komen.” (Willem Rogghé, Gedenkbladen, p. 15-17).

Als adolescent schreef Schellinck schimpgedichten over Napoleon, die hem te Brussel in contact brachten met de justitie. Nadat België in 1830 onafhankelijk was geworden, was de onafhankelijke pers te Gent vertegenwoordigd door de Gentse Mercurius en de Gazette van Gent. Théodore Schellinck was van 1823 tot 1826 medewerker van het katholiek oppositieblad *Le Courier de la Flandre*; van 1826 tot 1842 hoofdredacteur van de *Gazette van Gent* -de mooiste periode van zijn leven- en opsteller van *Den Wegwyzer der stad Gent* en de provincie Oost-Vlaenderen. In 1842-1843 was hij uitgever, eigenaar en hoofdredacteur van de *Gazette van Vlaenderen*, waarin hij het politiek neutraal informatieblad *Den Gentschen Mercurius* typeerde als: “Den Gentschen Mercurius neemt uyt alle fransche en vlaemsche dagbladen wat hem passen kan en is niet moeyelyk omtrent den keus zyner feuilletons, welke doorgaens tamelyk onzedig zyn, en over het schandaelnieuws, dat hy met gretigheyd zyne lezers opdischt”, de *Journal des Flandres* en *Den Vaderlander* kregen van hetzelfde laken een broek, van *Le Nouvelliste de Gand* vond hij dat ze alleen geschikt was voor “gentsche herbergen en daerenboven voor de kroegen waer onze stedelyke politie zorg heeft” en *L’Organe des Flandres* vond hij “gansch geshoeyd op den leest van het *Journal de Bruxelles*, welk hij dagelyks pluymt.”; in 1848-1849, gebruikmakend van het heftig gekrakeel tussen katholieke, republikeinse, democratische, satyrische en liberale bladen, riep hij een nieuw blad in het leven: het neutrale nieuwsblad *De Gentsche Telegraph*. Schellinck behoorde tot die journalisten, die zichzelf als voornameste spil van een krant zagen en die de inhoud en hun taak als volksopvoeder of opinieleider boven alles stelden. Tussen 1844 en 1851 heeft Schellinck ook parochiearchieven geklasseerd (Ekkergem, Melle, Sint-Baafs, Sint-Michiels, Hasselt) en werkte hij aan een *Vademecum* van schilders en liefhebbers van schilderkunst. In 1851 doet hij een poging om te Hasselt een katholiek blad op te richten onder de titel *De Arend*. Dat lukt hem, maar de krant houdt vrijwel onmiddellijk op te verschijnen. Reden: een oude boekdrukker, die hij belachelijk had gemaakt, had Schellinck uit een bordeel zien buitenkomen en dat aan de geestelijkheid gemeld. Schellinck werd verplicht de stad onmiddellijk te verlaten. Van dan af zwerft de ouder wordende en iet-

wat eigenaardige journalist van de ene krant naar de andere; hij levert bijdragen aan het Brusselse Vlaamsch België, aan de Gentse bladen *Le Messenger de Gand*, de *Nouvelliste de Gand*, *Den Vlaming* en *Het Vlaemsche Land*. Hij kwam als eerste (1855) op het idee raadsels en rebussen in te lassen. Ook werkte hij mee aan *Journal des travaux de la Société d'horticulture de Gand*. Over het stichten van een vlaemsch dagblad te Gent (s.d.).

Hij schreef *De drij uytshijters*, *Den tijd is slegt*, *den praet is vuyt* (1831), *De SyssePannen* (1831), *De Gendsche Hutsepot* (1832), *Vlaemsche wesen*, iets dat steekt, krabelt en bijt (1843), *Vie de Marie-Louise*, *reine des Belges* (1850) en *Aentekening van verschillende merkwaardigheden over de brillen en verdere ziensglazen en over de oogziekten in en omstreeks de stad Gent door Fr. Eug. De Caesemaeker*, *gezichtskundigen en brilmaker* (1845). Hij noemde het later zelf een letterkundige fopperij. Het boekje bevatte 300 namen, kende een ruime verspreiding en werd bij verschijnen tot lang nadien zeer ernstig genomen en gaf aanleiding tot geleerde beschouwingen. Altijd behoeftig trad Theodoor ook op als "historicus" en schreef voor rijke families volledige genealogieën, waarin hij zijn vruchtbare verbeelding haar gang liet gaan om biografieën te verzinnen en er iets fraais van te maken: *Notice biographique sur... Henri Goethals, Egide Goethals, André Goethals, Ambrosius Goethals, J.J. Raepsaet*. Hetzelfde voor wat zijn zogenaamde kennis der kunstgeschiedenis betreft. Zijn vindingrijke schranderheid schrok er ook niet voor terug een hele school schilders aan de gebroeders Van Eyck toe te wijzen en vond talloze details uit om hun biografie op te smukken en hun werken nog meer waarde toe te schrijven. Napoleon De Pauw en archivaris V. van der Haeghen hebben zijn falsificaties ontmaskerd.

In 1857 werd hij opgenomen bij de Zusters van Liefde in de Molenaarsstraat te Gent. Hij heeft er de tien laatste jaren van zijn leven gesleten en is er overleden in 1867.

Literatuur

Biographie Nationale, deel XXI, col. 664-667.

W. Rogghé, *Gedenkbladen*, 1898, p. 15-17.

V. van der Haeghen, *Mémoire sur les documents faux relatifs aux anciens peintres, sculpteurs et graveurs flamands*, 1899.

L. Bertelson, *Dictionnaire des journalistes-écrivains de Belgique*, 1960.

E. Voordeckers, *Bijdrage tot de geschiedenis van de Gentse pers. Repertorium (1667-1914)*, I.C.H.G., 1964.

Daniël Van Ryssel

GILLIS BORLUUT, SLACHTOFFER VAN VRIJBUITERS IN HET SINT-AMANDSBERGSE WESTVELD (1590)

Op 11 juni 1590 werden Gillis Borluut en andere edelen, die met een wagen langs het Westveld reden, in dit toen nog onbewoonde heidegebied door een bende rovers aangerand. Slechts tegen betaling van een grote som konden ze vrij komen. Men noemde die baanrovers vrijbuiters: *Sijlieden laeghen tlandt duere ende deden al dat sij wilden; ende wij en hadden up dit quartier niemand, noch ruyteren noch soldaten, twas al in Ghelderlant ende in Brabant ende Vrieslandt ende daerontrent*. Zo jammerde een tijdgenoot¹.

Dit voorval deed in adellijke kringen heel wat stof opwaaien. De leden van deze stand voelden zich tijdens hun verplaatsingen niet meer veilig. Blijkbaar was er niemand om hun tegen struikroverij en gijzelneming te beschermen.

Of de daders ooit gevat werden, zijn wij niet te weten gekomen. Indien wel, zullen zij er zeker niet gemakkelijk mee weggekomen zijn. Baanroverij werd in die tijd immers bestraft met de dood met het zwaard, in andere woorden met onthoofding. De beul voerde de executie uit op de plaats van het misdrijf waarna het lijk tentoon bleef gesteld. Gebeurden de feiten 's nachts of onder vermomming werden de daders getrakteerd op de galg of het rad².

Vrijbuiters in een onrustige tijd

Dat een en ander in 1590 niet altijd even rustig is verlopen, valt te begrijpen. De opstandige Zuidelijke Nederlanden waren pas sinds enkele jaren (1585, de val van Antwerpen) door Alexander Farnese terug onder Spaans bewind gebracht, maar er was geen vrede. De Tachtigjarige Oorlog woedde. De afgescheiden noordelijke provincies boden hardnekkig weerstand aan de Spaanse pogingen de hele Nederlanden terug onder hun heerschappij te brengen. Ongeveer twintig jaar zou het nog duren vooraleer het Twaalfjarig Bestand een tijdelijke vrede bracht³.

Enkele gebeurtenissen in 1590 illustreren dit. Op 4 maart verovert Maurits van Nassau de stad Breda en in september de stad Steenberg, eveneens in Noord-Brabant. Op 14 maart verslaat Hendrik IV van Navarra de Katholieke Liga in de slag bij Ivry terwijl op 15 oktober Spaanse troepen de stad Lochem pogen te bezetten.

Dichter bij ons zijn de vrijbuiters actief⁴. Vanuit het noorden (Sluis, Axel, Hulst, ...) voeren ze raids uit. Stelen en brandschatten zijn aan de orde van de dag. Dat gebeurt op van hogerhand georganiseerde wijze: de benden eisen een

belasting (contributie!), te betalen in geïmproviseerde kantoren. De goederen worden ‘gebrandschat’: op zoveel geschat en dus zoveel te betalen, zo niet gaat de boel in de fik. Vrijbuiters opereren op eigen houtje, maar ze worden oogluikend getolereerd, meestal zelfs gedirigeerd door de Staatse (Noord-Nederlandse) gezagvoerders en bestuurders. De opbrengst wordt gedeeltelijk gebruikt om de huurling - soldaten van de Staatse troepen te betalen.

De Spanjaarden en de lokale besturen - voor zover nog present op het platteland - kunnen amper weerwerk bieden. Daarnaast verwijst de klacht in de eerste alinea hierboven: alle beschikbare troepen zijn in de noordelijke provincies ingezet. Het hele gebied tussen de Lieve (later de Brugse Vaart) en de Sassevaart wordt feitelijk prijs gegeven. Men noemt dit ‘Contributieland’ en dat strekt tot aan het Gentse noorden. De Contributiebrug over de Coupure ontleent haar naam aan deze toch wel vreemde ‘belasting’⁵. Niet zozeer de stad als wel het platteland, vooral ten noorden van Gent, in het Land van Waas en in het Brugse Vrije heeft geweldig te lijden, niet enkel onder de vrijbuiters, ook van hun eigen beschermers.

In 1590, niet toevallig het jaar van de overval op het Westveld, wordt het warm in de zone tussen de Sassevaart en de Schelde, het oostelijk deel van de kasselrij van de Oudburg. Inwoners van Destelbergen houden de wacht in de kerk. Op 21 maart 1590 komt het in de streek van Lochristi – Zeveneken tot een treffen tussen vrijbuiters en soldaten betaald door de Oudburg. Vier vrijbuiters worden gedood en twee gevangen genomen⁶. Maar er bleven er, zo te zien, nog genoeg over om enkele maanden later een eitje te pellen met Gillis Borluut.

Gillis Borluut tussen twee vuren

De overval op het Westveld toont aan hoe, naast al die vrijbuitelij en brandschatterij, ook oude rekeningen vereffend werden. De carrière van Gillis Borluut, telg uit zo ongeveer het meest bekende Gentse geslacht, illustreert hoe het er aan toe kon gaan tijdens de 16de-eeuwse godsdiensttroebelen. Het was een extreem moeilijke tijd, niet in het minst voor de gezagsdragers.

Laten we enkele gebeurtenissen chronologisch bekijken.

In 1559 zien we Gillis Borluut een eerste keer op het voorplan. Hij houdt een felle rede tegen de vreemdelingen in Gent⁷. In 1572 wordt de stad in acht kwartieren ingedeeld om de bewaking zo effectief mogelijk te voeren⁸. Jan de Grutere is bevelvoerder van het zesde kwartier en ridder Gillis Borluut is zijn luitenant. In 1577 presenteert Borluut samen met Jan van Hembyse, Joos van Brakele, Jan Beths en enkele andere hoge heren bij de centrale overheid een verzoek van de Gentse stadsmagistraat om de stad Gent te doen herstellen in

al haar oude rechten en privileges⁹. Zij zijn bereid hierbij hun hulp en steun te verlenen¹⁰.

In 1578 wordt de stadsmagistraat (de twee schepenenbanken: van Gedele en van de Keure) van Gent volledig volgens de wensen van Willem van Oranje samengesteld. Hij wordt beheerst door de eerste schepenen van de Keure en Gedele, Jan van Hembyse en ... Gillis Borluut¹¹.

Gillis zou echter katholiek gebleven zijn, en samen met zijn broer Joos zou hij tot de gematigde groep binnen de oranjegezinden gaan behoren¹². In 1579 weigert hij de eed van getrouwheid aan het calvinisme af te leggen. Deze eed was een eis van Hembyse. Dit was er voor Gillis blijkbaar te veel aan en hij plant samen met zijn broer Joos en anderen bij de volgende magistraatsvernieuwing Hembyse uit te schakelen. Joos Borluut wordt dan ook in 1580 voorschepen van de Keure, waarmee de macht van Hembyse¹³ gebroken was, geheel volgens de wens trouwens van Willem van Oranje, die af wil van de fanatieke Hembyse. In 1582, nog steeds onder het calvinistische bestuur, wordt Gillis kolonel van de Gentse burgerwacht¹⁴.

Gillis Borluut was, hoe dan ook, een belangrijke figuur onder het Gentse opstandige bewind dat de stad regeerde als een soort republiek. Maar dan, in 1584, komt de overgave. Gillis wijkt niet uit naar het noorden. Verre van. Hij blijft tot de Gentse stedelijke elite behoren. Dat zien we in de ledenlijsten van de prestigieuze Gentse militaire gilde van Sint-Antone¹⁵. Hij staat vermeld in het jaarboek van de hoofdgilde: *diende anno 1585, 1594*.

Dat werd hem niet in dank afgenomen door de opstandelingen. Dat bewijst de overval in het Westveld. En daarmee was het nog niet afgelopen. In 1595 beraamt Charles Everwijn, in dienst van de noordelijke 'Staatsen' belast met de organisatie, administratie en uitvoering van de brandschat in Vlaanderen, een plan voor een brandtocht vanuit Lillo en Liefkenshoek, twee forten in handen van de opstandelingen¹⁶. Voor het Gentse komen, onder andere, volgende doelwitten in het vizier: de molens in het oosten van Gent, de hofsteden van Servaes van Steelandt, bevelhebber over het Land van Waas in dienst van de Spanjaarden¹⁷, het klooster Nieuwenbosch te Heusden... en ook het huis van de *verrader* Gillis Borluut.

Gillis overleefde dat allemaal. Hij stierf in 1618 en werd begraven in de crypte van de Sint-Baafskathedraal.

Danny Mattens
met dank aan Luc Devriese

Noten

- ¹ De Potter, F., *Chronijke van Ghendt door Jan van den Vivere en eenige andere aanteeke-naars der 16de en 17de eeuw*, Gent, 1885, p. 396.
- ² Poelman, R., Misdad en straf in het oude Gent. In: *Heemkundige Kring De Oost-Oudburg, Jaarboek 27*, 1989, p. 35.
- ³ nl.wikipedia.org
- ⁴ De Vos, A., De strijd tegen de vrijbuiters binnen de kasselrij van de Oudburg (1584 – 1609). In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Gent 1957, jg. 11, p. 131-175.
- ⁵ Fris, V., *De oude straatnamen van Gent*, Gent, 1925, p. 53.
- ⁶ De Vos, A., 1957, p. 143-144.
- ⁷ van Schelven, A.A., *Willem van Oranje. Een boek ter nagedachtenis van idealen en teleurstellingen*. (1943).
- ⁸ Van Der Meersch, P. C., (ed.). *Memorieboek der stad Ghendt: van 't jaer 1301 tot 1737*. Gent 1852, deel 2.
- ⁹ Dat verzoek gebeurde bij de Raad van State. Deze was samengesteld uit edelen en enkele juristen en telde een tiental leden. Deze raad moest de landvoogd(es) bijstaan in het bestuur der Nederlanden en nam bij afwezigheid van de vorst of zijn plaatsvervanger (landvoogd(es) de plaats in van vorst of landvoogd(es). (Baelde, M., van Peteghem, P., De Pacificatie van Gent (1576). In: *Opstand en pacificatie in de Lage Landen*, Gent 1976, p. 5-6.
- ¹⁰ Blommaert, Ph., *Het Beclach van Jonckheer Jan van Hembyse*, Gent 1839.
- ¹¹ Verheyden, A.L.E., *Het Gents Martyrologium 1530 - 1595*, Brugge, 1945.
- ¹² Despretz, A., De instauratie der Gentse calvinistische republiek (1577-1579). In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Gent, 1963, deel 17, p. 135; Kervyn de Volckaersbeke, Ph., Borluut. In *Biographie nationale*, deel 2, Brussel, 1868, kolom 719-722 (beschikbaar op het internet).
- ¹³ Jan van Hembyse zal trouwens op 8 augustus 1584 te Gent terechtgesteld worden.
- ¹⁴ Vander Schelden, B., *De Gentse stadsmagistraat tijdens de Calvinistische Republiek (1577-1584)*. Ugent masterthesis, 2010, pp. 1-80.
- ¹⁵ Vanderhaeghen, F., *Jaerboeken van het souvereine gilde der kolveniers, busschieters en kanonniers gezegd hoofdgilde van Sint-Antone, te Gent*. Deel 2, Gent 1867, p. 10.
- ¹⁶ de Kraker, A.M.J., Een Staatse strategie in een “uitgestorven” land. Organisatie en ten uitvoerlegging van de brandschat in Vlaanderen, 1585 tot 1604. In: *Low Countries Historical Review*, vol. 120, nr. 1, 2006, p. 3-32. Vrij raadpleegbaar via internet.
- ¹⁷ de Kraker, A.M.J., 2006, p. 13.

OPLOSSING PUZZEL 2013.

Met deze quiz herdenken we één van onze waardevolste medewerkers, die zich ten volle inzette voor de Heemkundige Kring, maar ook enthousiast werkzaam was op talrijke gebieden. Zoals u wellicht weet gaat het hier om mevrouw Angèle **Van Geluwe-Eggermont**. Zij overleed op 12 december 2012. Door haar bescheidenheid wisten we maar zeer weinig over deze fantastische vrouw. De dood doet herinneringen oproepen en te laat stelt men dan de vraag: wie was deze merkwaardige vrouw die zich steeds opnieuw en opnieuw inzette op verschillende vlakken zonder eigen winstbelang. Op een vriendelijke manier en steeds voorafgegaan door juffrouw, mevrouw of mijnheer sprak ze iemand aan. In het Documentatiecentrum M. Gysseling wist ze iedereen hartelijk te onthalen en verder te helpen. Ze was fier dat ze opnieuw gratis boeken had weten te verwerven voor deze bibliotheek. Alles werd met een grote nauwkeurigheid en precisie uitgevoerd.

Ik weet niet of het nodig was om alle vragen op te lossen alvorens men haar naam vond, maar de oplossing voor de andere vragen waren:

- 1) Van Gheluwe Leo; B. HUYS, *Leo Van Gheluwe*, in Nationaal Biografisch Woordenboek, Deel XV, Brussel, 1996, kol. 283-289.
- 2) Van Werveke Hans; Luykx Th., in: Liber Memoriais Rijksuniversiteit Gent, dl. I, 1960.
- 3) Van der Mersch Leopoldus.; VAN DER MERSCH F.-M., *La révolution belge. Chronique d'une famille entre France et Flandres*, Brussel 2000 + grafsteen achteraan de kerk van Mariakerke.

D.O.M.
HIER VOOREN LIGT BEGRAEVEN
DEN EERW. HEER
LEOPOLDUS VAN DER MERSCH
VOLGENS DOOP-NAEM
IONNES FRANCISCUS
GEBOORTIG VAN WEVELGHEM
RELIGIEUS VAN HET ORDER
DER CAPUCINEN TOT MEENEN
PASTOR DEZER PROCHIE
VAN MARIA-KERKE
DEN TYD VAN 2 JAER EN ALF

**OVERLEDEN DEN 18 AUGUSTI 1822
IN DEN OUDERDOM VAN 70 JAEREN
REQUIESCAT IN PACE**

- 4) Vanden Moortere (Moortele, Moetre, Mootre) Gheerolf; VAN TYGHEM F., Het stadhuis van Gent Voorgeschiedenis-Bouwgeschiedenis-Veranderingswerken-Restauraties-Beschrijving-Stijlanalyse, dl. I-II, in: Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, *Academiae Analecta*, Klasse der Schone Kunsten, 40ste jg., nr. 2, Brussel 1978, dII, blz. 9, 273, dl. II, blz. 141.
- 5) Sint-Baafsabdij (op dat ogenblik: Spanjaardenkasteel), <http://www.geni.com/people/Lamoraal-I-IV-graaf-van-Egmont-I-prins-van-Gavere/6000000006597081346>.
- 6) Heymans Cornelius, Elaut L., De nobelprijs voor een Vlaams geleerde, in: *Streven*, 1939, blz. 172-179.
- 7) De Laet Siegfried; *R. van Caenegem*, In memoriam Professor Siegfried De Laet (1914-1999), in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, n.r. LIII, 1999, blz. 1.
- 8) Nowé Henri, Prevenier W., Nowé Henri, in: *Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen*, dl. IV, Brussel, 1974, blz. 410.
- 9) Van Lerberghe Charles, Christophe C., *C. van Lerberghe, l'homme et l'oeuvre*, 1943.

De familienaam van haar man verwees naar de West-Vlaamse gemeente Geluwe die thans een fusiegemeente is van de stad Wervik, waarvan het wapenschild prijkt op de Collatiezolder van het Gentse stadhuis. Het was in die stad dat op jeugdige leeftijd de latere generaal Vandermersch, aanvoerder van de Brabantse omwenteling, bijna verdrong in de Leie. Het was een familielid Jan Frans Vandermersch (° Wevelgem 2-4-1752, + Mariakerke 18-8-1822), broeder Leopoldus, die later pastoor werd te Mariakerke-Gent.

Haar eigen familienaam Eggermont herinnerde ons aan de naam Egmont, die alvorens hij te Brussel onthoofd werd, opgesloten zat in het Spanjaardenkasteel, de oorspronkelijke plaats van de St.-Baafsabdij. Zoals Heymans wilde mevrouw Van Geluwe-Eggermont geneeskunde gaan studeren, maar haar studie werd afgebroken wegens oorlogsomstandigheden. Daarna ging ze aan de Gentse universiteit kunstgeschiedenis studeren en vervolmaakte zich aan de Sarbonne te Parijs. Zij was daarnaast een uitstekende gids, maar – net zoals bij het Willemfonds – zullen wij haar blijven herinneren als de bibliothecares-

se van het Documentatiecentrum.

Hoewel hier het einde is van onze puzzel zal Angèle Van Geluwe-Eggermont blijven voortbestaan in de geest van talrijke leden

De Quizmaster

Toen wij de tekst van de Quizmaster ontvingen dachten wij: hij heeft het deze keer toch iets gemakkelijker gemaakt, misschien dat hij met ouder worden ook wat milder is geworden.

Ja, we waren weer geen klein beetje mis. Voor de eerste maal hebben wij geen enkel antwoord ontvangen dat 100% correct is.

Eerst een opmerking:

Op Vraag 5 geeft de Quizmaster als antwoord: Sint-Baafsabdij.

Wij kregen als antwoord: Castrum, Castrum Novarum, Spanjaardkasteel, Nieuw Casteel. Wij rekenen dit goed, want in feite is dit antwoord correcter dan Sint-Baafsabdij.

In de orde van aankomst van de 5 deelnemers noteerden wij:

De heer **M. Groosman** met 1 foutje. Op vraag 3 dacht hij aan Jan Frans Van der Noot.

De heer **Paul Derycke** met 2 foutjes. Op vraag 3 dacht hij Egidius Eggermont en op Vraag 8 op Alfons Van Werveke.

De heer **Achiel Van Hecke** met 1 foutje: vraag 8 bleef blanco.

De heer **Arthur Dedecker** die de perfectie benaderde. Op vraag 3 gaf hij een verkeerde voornaam: Jan Frans op.v. Leopoldus.

De heer **Jos Tavernier** met 1 foutje: een vraagteken bij Vraag 3.

Enkele reacties van deelnemers.

Van de heer **M. Groosman**: Ik was toch een paar uurtjes zoek met de soms verwarrende vragen. Toch een leuke quiz

De heer **Paul Derijcke**: Toen ik aan de quiz begon leek deze mij op het eerste gezicht toch iets makkelijker dan vorig jaar, maar plotseling leek dit iets minder evident tot ik op vraag 3 botste. Bij deze vraag wist ik echt niet waar te zoeken, ik heb zowat alle beschikbare bronnen nageplozen. Maar om het verhaal af te sluiten kan ik stellen dat het weer plezant was om ook dit maal terug als niet-Gentenaar (doch als regelmatige bezoeker van deze mooie stad die helaas op sommige plaatsen is verprutst door nieuwlichters en onnozele ruimtelijke planners... denk maar aan de woestenij die de Korenmarkt is

geworden, of nog erger, dat gedrocht wat men een Stadshal durft te noemen). Ik kijk al uit naar de volgende quiz.

De heer **Arthur De Decker**: Hij gaf als antwoord: Sint-Baafsabdij, maar voegde er terecht aan toe: in feite zat de graaf van Egmont van juli 1567 tot juni 1568 opgesloten in het "kasteel van Gent" of "'t Nieuw Casteel" waarmee dus toen het Spaans Kasteel of Spanjaardenkasteel werd bedoeld. Op dat moment bestond in feite Sint-Baafsabdij niet meer. De eerste (volledige) benaming van de plaats was dus zo gezien wel een zeer betwistbare omschrijving.

De heer **Jos Tavernier**: De Quizmaster heeft er weer een potje van gemaakt.

BIBLIOGRAFIE

“Oorlog en Terpentijn”

Het terecht bejubelde boek van Stefan Hertmans, is een meesterlijke en hoogst ontroerende reconstructie van de persoon en het leven van de grootvader van de schrijver (Urbain Martien, 1891-1981).

Voor Gentse lezers bevat dit werk nog een extra dimensie: het leven in het Gent van (vooral) de twee decennia die W.O. I voorafgingen. De nauwkeurig aangegeven locaties (in wijk Heernisplein, diverse Gentse plaatsen, buurt van brug van Gentbrugge) versterken de inleving. Hertmans baseerde zich voornamelijk op memoires, die zijn grootvader in cahiers had neergeschreven en kort voor zijn dood aan zijn kleinzoon had toevertrouwd. Verder verwerkte hij erin wat hij van zijn moeder vernam, en – vooral natuurlijk – zijn eigen herinneringen (daaronder de bezoeken met zijn grootvader aan de Veneziana in de Geldmunt). Al zijn deze Gentse gegevens heel wat meer dan louter couleur locale (ze bieden namelijk een sterke sociologische beschrijving van het Gent van toen), de hoofdreden om Oorlog en Terpentijn te lezen ligt vanzelfsprekend in het meesterschap waarmee Hertmans een uitzonderlijk menselijk document tot stand bracht – met als middendeel een magistrale episode vanuit het front tijdens W.O. I. Een Vlaming die het niet gelezen heeft mist veel. Een Gentenaar nog meer.

Guido De Bruyker

Einde vorig jaar verscheen het **50e Jaarboek van de Heemkundige Kring “De Oost-Oudburg”**. Het is weer een interessant en lijvig boek geworden van niet minder dan 336 bladzijden, zeer rijkelijk geïllustreerd.

Zoals altijd zijn daar verschillende artikels bij die ook onze lezers kunnen interesseren, zoals:

- De allereerste strak geometrische Gentse urbanisatie. Een nieuwbouwwijk voor proleten aan de Dampoort.
- De impact van de Sint-Lucasschool in 1913.
- Gustaaf Haemers, een burgemeester van Sint-Amandsberg overlijdt in functie.
- Mei 1940: Broeders uit Oostakker op de vlucht.
- Wie waren die broeders in Saint-Venant?
- Lucas Munichstraat. Een Abt slaagt er in zijn eigen abdij te laten opheffen.

- M.A.J.Hoste: Kunstschilder.
De leerjaren en het vroegere werk. (tot ca.1949)
- Frans De Schryver in 1967.
Een kranige eeuweling, de stamvader van een familie.

De leden van deze Kring ontvangen dit jaarboek gratis. Voor niet-leden bedraagt de prijs 23,00 €. Wanneer het met de Post verzonden wordt: 27,00 €. Rekening: BE 65 2370 3773 8396.

“La Sarcelle A groep Mariakerke & de Inlichtings- en Actiedienst Luc-Marc sector RY. Prosopografisch onderzoek van het verzet in Mariakerke, Drongen en omstreken tijdens de Tweede Wereldoorlog”

Dit is het eindwerk van student Florian Willemot.

Het bevat 78 bladzijden op A4-formaat.

Dit tot hertoe nog niet behandeld onderwerp heeft ongetwijfeld veel opzoekingswerk vereist maar het is dan ook uitstekend gedocumenteerd. Het mag dan gaan over feiten die zich meer dan 70 jaar geleden afspeelden, maar oudere Gentenaars zullen er namen in tegenkomen die hen vertrouwd in de oren klinken en, wie weet, personen tegenkomen die zij zelf nog gekend hebben. Wij hebben deze studie met veel interesse gelezen.

Geïnteresseerden kunnen dit werk bestellen door overschrijving van 10 € op de rekening van de auteur Florian Willemot: BE 37 3630 8643 5528.

De leveringskosten zijn in deze prijs begrepen.

H.C.

KLEINE WEETJES

Treintje aan de Dampoort

De Dampoort is altijd een moeilijk verkeerspunt geweest. Bussen, trams en auto's hadden het er ook vroeger soms moeilijk om over de smalle brug te geraken, die dan nog moest opengaan voor het scheepsverkeer.

Oudere Gentenaars zullen zich ook herinneren dat er ooit een treinspoor lag en treinen passeerden aan het einde van de Dampoortstraat. Immers, uit het

Dampoortgoederenstation, nu de grote stationsparking, vertrok er soms een goederentrein (“marchandise”) naar het “Entrepôt” (nu Stapelplein) of omgekeerd. Die treinen reden met een slakkengangetje en werden begeleid door spoormannen die er bij de Dampoortstraat afsprongen om zwaaiend met rode vlaggen het auto- en tramverkeer op te houden. Dat kon aanzienlijk lang duren als er een eindeloos lange reeks wagons voorbij moest.

Op een keer zat er een heer in een wachtende bus te foeteren over de verfraging; waarop een oud vrouwtje zei: “Amaor meniere, ‘t es den “International” die moet passeren, zulle!

De foto (genomen vóór 1909, verz. R. Heughebaert) toont het treinspoor met een paar wagons aan het Handelsdok

Rechtzetting

Marie-Jeanne De Smet wijst ons op een fout in het onderschrift bij de foto van kerkbaljuw Prosper De Smet in het artikel ‘De processie’ verschenen in Ghendtsche Tydinghen 2014 nr. 1, p. 69. Er werd nooit gezegend voor de ‘katrienewielen’ met de staf met het beeldje van de heilige, wel met de relikwie in de kerk. Als Pastoor en Onderpastoors verhinderd waren had mijn grootvader toelating gekregen van een van zijn pastoors om de zegen te geven aan de ‘patiënten’ die zich soms op onverwachte tijdstippen aanboden. Staf en beeldje waren teken van zijn ambt.

Lang haar in de tijd van de Beatles

Buslijn 38 aan Sint-Jacobs.

De bestuurder, niet zo jong meer, zit te redeneren met een vriend naast hem

over de jeugd van tegenwoordig: “... en ge zoed ze mee gien tange vaste pakken. Kijk. Tegen ‘t aubetje, ‘t stoat doar nog e zuu iene mee langk hoar. Ne mislukte bietel. Verlede weke oak dienst op de 5 en aan ‘t Zuid stapt er ne gast noar mij. Hij moest zijn hoar opheffen om mijne numiero te zien!. Menier, est veur Zwijnoarde, zeit hij. “kè gezeid; joat vriend, weunt euwe coiffeur doar misschien?”

Marie Jeanne De Smet

LEZERS SCHRIJVEN ONS

Van **Prof. Dr. Luc de Grauwe**:

GANDINO ofte ‘Klein Gent’ in de provincie Bergamo (Italië): een verhaal van Gentse wevers. In het laatste nummer van GT van 2013 (nov.-dec.) hadden Bernard en Françoise Cruyt en Luc Devriese het in een heel interessant artikel over “Gent buiten Gent”. Daar vermeldden ze o.a. (op p. 542, met kaartje op p. 541) een **Gand(a)**, een ‘Fraktion’ (bij ons zowat ‘deelgemeente’) van Martell/Martello, zelf een uitgestrekte gemeente in een oostelijke westelijke uithoek van de tot Italië behorende provincie Bozen/Bolzano, die samenvalt met het eigenlijke (d.i. Duitstalige) Zuid-Tirol. Maar niet zo vreselijk ver van dit Gand(a), naar het zuidwesten toe, ligt in de al helemaal Lombardisch-Italiaanse provincie Bergamo een stadje (veeleer groot dorp) Gandino en vlak daarbij ook het dorp Leffe, waarvan de namen bij ons toch wel een belletje zullen doen rinkelen! Beide alpendorpjes zijn gelegen in een oostelijk zijdalletje van de Valle Seriana, het Dal van de (rivier) Serio, en ziehier wat de (toch wel gezaghebbende) ANWB-gids “Noord-Italië” (geschreven door Geert van Leeuwen; uitgegeven in 1995) op p. 75a daarover weet mee te delen: “Opvallend [in de stad Bergamo] is ook de aanwezigheid van het Belgische bier Leffe. Ongetwijfeld heeft dat te maken met de nog aanwezige traditie in het ten noordoosten van Bergamo gelegen stadje Gandino (‘Klein Gent’) en het naburige dorp Leffe, waar zich in de Late Middeleeuwen Gentse wevers vestigden”.

En wie eraan zou durven te twijfelen: kijk maar op de wegenkaart: die plaatsen bestaan echt!

Geen van beide dorpen heb ik ooit bezocht - jammer, want ooit was ik wél in

het zeer bezienswaardige Bergamo (dat overigens dezelfde etymologie heeft als “Berchem”, d.i. ‘woonplaats op de berg’ - ook de Lombarden = Langobarden zijn nl. oorspronkelijke, in Noord-Italië massaal ingeweken Germanen!). Maar sedertdien weet ik tenminste dat Gandino daar bestaat en dat er afstammelingen wonen van onze eigen Gentse voorouders!

Van **Elke Borghs** en **Jan Crab**:

Aan wie het aanbelangt:

Hij is er! De app ‘Verapaz – de eerste Belgische kolonie’ staat voor u klaar! Het mysterieuze verhaal van de Belgische kolonie kent met deze app geen geheimen meer. ‘Verapaz’ brengt u een universeel verhaal met de meest merkwaardige geschiedkundige facts & figures, doorspekt met doorleefde portretten en fotografie.

Beleef de app dankzij de videobeelden en de audio's die de juiste sfeer scheppen, en het hoge interactiviteitsgehalte waarvoor Philippe Debroye zorgde in zijn meesterlijke layout. U baant zo uw eigen weg doorheen dit stukje El Dorado.

Met teksten van Elke Borghs, Frank Caestecker, Torsten Feys, Toon Lambrechts, Rik Pinxten, Lieven Tavernier en An van Dienderen en fotografie door Jan Crab.

Koop de App via Verapaz in the APP Store (voor Ipad of Iphone).

Of via Google Play Verapaz in the Google Play Store (voor alle Android toestellen).

Voor een vleugje look & feel klikt u door naar:

Verapaz.be en

Van de heer **Danny Mattens**:

Jacop de Commere

In het laatste nummer van 2013 verscheen een artikel over Jacop de Commere en het Cormmersgemet.

Over Jacop de Commere valt ook nog te zeggen dat hij in vier jaar tijd (1528-1532) 23 keer optrad als adviseur in erfeniskwesties. Zijn functie wordt omschreven als coustumier deser stede (d.i. uiteraard Gent). Ook zijn zoon, Jan, nam deze functie waar. Zie bijvoorbeeld bij E.M. Meijers, *Het ligurische erfrecht in de Nederlanden. Deel III. Het Oost-Vlaamsche erfrecht. Bijlagen, 1936.*

Waarmee nog maar eens is aangetoond dat Jacop de Commere geen kleine jongen was en wel degelijk de juridische weg kende.